

KONCEPCE PAMÁTKOVÉ PÉČE PLZEŇSKÉHO KRAJE

koncepte podpory státní památkové péče v Plzeňském kraji

Autoři:

Prof. PhDr. Mojmír Horyna
MUDr. Mgr. fil. Tomáš Hájek PhD
PhDr. Irena Bukačová

OBSAH

1.	Úvod: formulace problematiky památkové péče	3
1.1	Stručná formulace představy P-P-P-P	4
1.2	Koncepce P-P-P-P ústí do systémové snahy po zhodnocení a využití památkového fondu jako nástroje pro získání společenské podpory pro výdaje ve prospěch péče o kulturní dědictví a ve prospěch efektivnosti prostředků vložených do obnovy památek	5
2	Perspektivy aktivit kraje v oblasti památkové péče	6
2.1	Poznání památkového fondu	7
2.2	Péče o památkový fond a jeho obnova	8
2.3	Prezentace a využití památkového fondu	9
2.4	Participace společnosti na péči o památky a jejich využití	10
3.	Aktuální trend: sblížení ochrany přírodního prostředí, historické krajiny a péče o památky	13
4.	Otázky vlastnické struktury kulturních památek	14
5.	Základní charakteristiky péče o památkový fond	17
6.	Charakteristika památkového fondu Plzeňského kraje	18
6.1	Struktura památkového fondu	18
6.2	Stručná historie architektury Plzeňského kraje	19
6.3	Přehled finančních prostředků v roce 2000 věnovaných na zachování a obnovu nemovitých kulturních památek v rámci Plzeňského kraje	
6.4	Účast občanských sdružení, obecně prospěšných společností, nadací a nadačních fondů na obnově a zachování památkového fondu	
6.5	Charakteristika péče o movité kulturní dědictví v rámci Plzeňského kraje a navržení jednotlivých opatření	
6.6	Soupis prioritně ohrožených památek na území Plzeňského kraje (jako vodítko pro stanovení priorit v procesu obnovy a záchrany památkového fondu)	
6.7	Popis památkového fondu dle druhové struktury	
7	Návrh specifických aktivit kraje	
7.1	Osvětové a motivační aktivity	
7.2	Zhodnocení památkového fondu ve vztahu k cestovnímu ruchu – návrhy koncepce a opatření	
7.3	Zhodnocení památkového fondu ve vztahu k uchování kvalit venkovského prostoru a kulturní krajiny – návrhy opatření	

1. Úvod: formulace problematiky památkové péče

Památková péče je souborem aktivit ochraňujících památky a zajišťujících jejich další existenci. Důvodem těchto aktivit je **veřejný zájem na zachování památek jako hodnotově podstatných součástí prostředí života současné (a budoucí) společnosti**. Již klasická literatura o památkové péči (A.Riegl, *Der moderne Denkmalkultus, sein Wesen und seine Entstehung*, Wien 1903) rozlišuje dvě základní hodnoty památky – totiž její hodnotu jako *historického pramene* a hodnotu jako *lidského díla* (především uměleckého nebo uměleckořemeslného). Tomu odpovídalo původní označování, které mluvilo o „památkách historických a uměleckých“. Novější koncepce památkové péče nechápu památku jenom jako sice svrchovaně hodnotnou, ale pouze izolovanou skutečnost, jak jí pojímaly starší názory, nýbrž posuzují *památku v těsném spojení s jejím okolím*, jako součást urbanistického celku nebo krajiny, i jako skutečnost, která podstatně svéráz prostředí svého výskytu spoluutváří, nebo – u zvláště významných památek nebo jejich souborů – dominantně definuje. Dokladem tohoto pojetí je i vyhlásování památkových rezervací a zón jako nástroje na udržení kulturních hodnot a historické výpovědní hodnoty souborů památek a jejich prostředí.

Právě toto vskutku soudobé a aktuální pojetí dokáže podchytit celou šíři funkcí, které mají památky v životě soudobé společnosti a sílu jejich hodnot. Tyto hodnoty nejsou jenom poznávací z hlediska historických věd a uměnověd, *nevyčerpávají se tedy jenom „zpřítomňováním minulosti“*, ale **působí esteticky a emocionálně na soudobého člověka, spoluutvářejí jeho vztah k domovu a místu jeho života, formují svéráz regionu nebo lokality**. Takto jsou silným *apelem pro udržování a rozvíjení tradice tvořivosti a lidského umu, znějícím z minulosti ale zaměřeným i do budoucnosti*, jehož společenská hodnota (jak v dimenzích obce, tak regionu) je ničím jiným nesuplovatelná.

V neposlední míře jsou památky i významnou složkou kulturního bohatství v jeho různorodosti a jedinečnosti na každém místě. (Dokladem a skvělou analýzou takového významu památek jsou stati H.Sedlmayra apelující k záchraně historických a památkových hodnot Salzburgu, které byly na počátku 70. let 20. století vážně ohroženy zanedbáním a nekulturními podnikatelskými záměry – viz sborník *„Demolovaná krása“*, Praha 1995.) Jako takové jsou i *podstatnou „nabídkou“ pro turistický ruch*, dokonce nejpodstatnější nabídkou pro území České republiky. Bylo jistě právem řečeno, že z hlediska turistického ruchu jsou památky našim mořem, nebo našimi velehorami. Doposud je tento potenciál jen málo využíván, neboť turistický ruch se soustřeďuje především na návštěvu Prahy a několika málo nejznámějších památek a lokalit. ***Jsou přítom celá území, která by mohla být z tohoto hlediska svrchovaně atraktivní, avšak dosud jsou spíše územími turistického tranzitu.*** To je ostatně i příklad velké většiny území Plzeňského kraje, kde nacházíme velké množství nejenom vynikajících památkových objektů i atraktivních krajinných celků velmi podstatně zachovaného historického rázu. Teprve cílově do těchto oblastí směřovaný turistický ruch může přinést jejich hodnotám, skutečně přiměřený kulturní i ekonomický efekt.

Nové chápání významu památky v životě současné společnosti by mělo vést i k novým koncepcím památkové péče. Ty musí opustit staré schéma – ostatně přežívající z dob totalitního režimu a jeho praktikami částečně oprávněné – kdy památková péče byla chápána jako spor státního dirigismu a individuálních aktivit, které byly podezřelé a bylo je třeba kontrolovat a limitovat. Velkým omylem by bylo zachovávání tohoto schématu pouze v obráceném hodnocení, totiž v tom smyslu, že jako podezřelý a problematický (ne-li přímo současnosti nepřátelský) je chápán výkon státní správy a odborných činností na úseku památkové péče, jak se s tím setkáváme dnes u některých vlastníků, podnikatelů a projektantů.

Památková péče 21. století musí být koncipována jako rozsáhlá spolupráce, na níž se podílejí jak orgány státní správy a samosprávy, odborné instituce (jako státem zřízený bezplatný servis), tak i obce, občanská sdružení a jednotlivci včetně vlastníků nebo správců památek. Význam činnosti všech těchto složek společnosti je z hlediska zachování památkového bohatství stejně podstatný a navzájem nezástupný. Jejich spolupráce je předpokladem efektivního využívání jak finančních prostředků, tak kvalifikovaného poznání a práce při tomto společensky významném úkolu. Jedině takto široce koncipovaná a založená aktivita památkové péče může být vskutku účinná nejenom z hlediska zachování památek, ale i z hlediska jejich pozitivního a efektivního působení v současném životě.

Proto byla formulována následující vize pod názvem "P-P-P-P".

1.1. STRUČNÁ FORMULACE PŘEDSTAVY "P – P – P – P"

Tři "P" v názvu navržené koncepce znamenají i základní stupně běžně a dobře prováděné památkové péče: „*poznání*“ – „*péče*“ – „*prezentace*“. Označují návazné kroky metodiky památkové péče a organizace její práce. Každý z těchto kroků má sám o sobě smysl ve vztahu k dvě dalším. Zároveň lze tyto tři kroky v dlouhodobém procesu ochrany památek chápat jako svého druhu cyklický proces jak ve vztahu k jednotlivé památce, tak k památkovému souboru i celému památkovému fondu regionu (v tomto případě Plzeňského kraje). Vskutku odborné a stále prohlubované poznání je předpokladem kvalifikované péče o památky. Prezentace památky ve smyslu jejího přiměřeného využití – z hlediska památkové péče i společenského zájmu, který by ovšem měl být sladěn se zájmem vlastníka – je pak vlastně optimálním závěrem poznání a péče a rovněž zajištěním existence památky do budoucna.

Čtvrté písmeno „P“ pak znamená: „*participace*“. Přesně tento aspekt činnosti památkové péče vyplývá ze společenských změn, které nastaly po roce 1989, totiž *proměny od totalitní společnosti k otevřené a svobodné občanské společnosti*. Tuto svobodnou společnost vyznačuje to, že vedle delegování zajištění základních potřeb na stát a jeho instituce zároveň otevírá široké pole aktivit pro občanská sdružení i jednotlivé občany. Na zajištění oněch základních potřeb (v našem případě ochraně kulturního a památkového bohatství) se tak vedle státních institucí a úřadů státní správy spolupodílejí a nesou i spoluzodpovědnost i orgány samosprávy, občanská sdružení, ale i jednotlivci (vlastníci, aktivisté ad.).

Třeba si vždy uvědomovat, že vskutku úspěšné zajištění existence jednotlivé památky i ochrana celého památkového fondu je možná jedině na základě širokého souhlasu a zájmu společnosti a to již v rozměru obce, ale i mikroregionu, regionu a rovněž kraje. Především dimenzi druhého a třetího kroku (péče a prezentace) je vždy nutné směřovat ke společenské dohodě. Právě zaangažování společnosti (obcí, občanských sdružení, spolků atd.) do těchto aktivit je svou povahou politickým úkolem, a zároveň tou nejúčinnější formou památkářské osvěty a kultivace veřejnosti. *Bez pozitivního vztahu současníků k památkovým hodnotám v místech jejich bydliště a života – tedy bez „participace“ – nelze realizovat trvale úspěšnou památkovou péči.*

Takto široce založená participace musí ovšem předpokládat otevřenost diskuse různých názorů. Z tohoto hlediska zůstane vždy v platnosti slavná věta prof. Václava Richtera, že „nekonfliktní památkovou péčí může být jenom péče neúčinná, která nedokáže plnit svůj společenský úkol“. Požadavky na ochranu památkových hodnot se tedy musí prosazovat i v konfrontaci se zájmy, které kulturní hodnoty ignorují, nebo jsou jim dokonce nepřátelské. Jejich prosazení nelze pouze diktovat „seshora“ (byť k tomu zákonná norma dává určité možnosti), ale daleko účinnější je prosazovat je argumentací, která dokáže prokázat široké spektrum hodnot a významu památek pro život i podnikání v lokalitě i regionu (včetně kupř.

ekonomického přínosu památek – viz níže). Je nutné, aby nevyhnutelné názorové konflikty byly řešeny kultivovaně a kvalifikovaně a mezi účastníky sporu vznikalo ovzduší důvěry, které umožní hledat společná pozitivní řešení.

I v uvedené nové situaci širokého společenského diskursu však *třeba trvat na základním významu vskutku odborného poznání památek a kvalifikovaného výkonu památkové péče*, které zajišťuje Národní památkový ústav a jeho regionální pracoviště. Právě činnost odborných památkových institucí je základním, bezplatným servisem financovaným státem, který tím vyjadřuje respektování společenského zájmu na zachování památkového bohatství. (Tam, kde je tento servis vlastníky a uživateli památkových objektů využíván nedostatečně nebo ignorován, dochází často k poškození památkových hodnot, i u akcí podnikaných s nejlepšími úmysly. Tristním příkladem „devastující obnovy památky“ je kupř. oprava fasád kostela sv. Bartoloměje v Březíně u Nečtin, která závažně zkomolila a poškodila podobu významné vrcholně barokní architektury, díla architekta Tomáše Haffeneckera.)

1.2. KONCEPCE P-P-P-P ÚSTÍ DO SYSTÉMOVÉ SNAHY PO ZHODNOCENÍ A VYUŽITÍ PAMÁTKOVÉHO FONDU JAKO NÁSTROJE PRO ZÍSKÁNÍ SPOLEČENSKÉ PODPORY PRO VÝDAJE VE PROSPĚCH PÉČE O KULTURNÍ DĚDICTVÍ A ROVNĚŽ VE PROSPĚCH EFEKTIVNOSTI PROSTŘEDKŮ VLOŽENÝCH DO OBNOVY PAMÁTEK

Koncepce propojenosti poznání-péče-prezentace památkového fondu na bázi široké společenské participace směřuje k naplnění představy živých, zhodnocených památek. Pojetí P-P-P-P otevírá cestu k odkrytí a *zhodnocení kulturního dědictví i jako ekonomického potenciálu* nemalého, ba leckde podstatného přínosu pro život lokality nebo regionu. Ekonomika kulturního dědictví jako teoretický obor dosud nenabízí jasné představy o své použitelnosti v praktickém životě. Dosud nebylo věrohodně popsáno, jakým způsobem se vracejí (či případně multiplikuji) prostředky, vložené do obnovy památkového fondu. Nicméně se potvrzuje, že tuto návratnost si nelze představit mimo proces ochrany, udržování a obnovy památek, uchování jejich hodnot i atraktivity jejich prostředí a adekvátního využití ve smyslu původních či nových, ale povaze památkových objektů vskutku přiměřených funkcí.

Toto směřování dokáže využít i ekonomický potenciál kulturních památek. Památka, soubor památek a jejich zachované historické a přírodní prostředí mohou být – jako motivace turistické a kulturně turistické návštěvnosti – i zdrojem pracovních míst v lokalitě včetně míst v přidružených službách (pohostinství, ubytování ad.) *Při dostatečně zodpovědném a promyšleném a velkorysém přístupu jsou památky ekonomickým přínosem, nikoli břemenem.*

V současnosti je však aktuální překážkou, brání efektivnímu využití ekonomického potenciálu památek jejich současný, neutěšený či dokonce havárii se blížící stav. Je výsledkem nedostatečné údržby v minulých desetiletích, a lze ho charakterizovat jako *vnitřní zadlužení*, redukující až blokuující především právě ekonomický potenciál památek. Tento stav lze konstatovat u velkého počtu památek různého typu, využití i různého vlastnictví. Bez odstranění tohoto vnitřního dluhu nemůže dojít k nastartování ekonomicky pozitivního působení památkového fondu. Spuštění tohoto procesu tedy vyžaduje určité vstupní a často nemalé investice, jejich návratnost nebude okamžitá. Ze strany státu jsou takové investice – jako spolupodíl na nákladech obnovy – poskytovány z fondu „Záchrany architektonického dědictví“ a další podobných pobídkových programů realizovaných MK ČR. V rámci koncepce podpory státní památkové péče by bylo žádoucí rozvinout podobný *systém finančních příspěvků na úrovni kraje*, stejně jako systém podpory občanských a nadačních

aktivit i rozvíjení využívání prostředků příhraniční a mezinárodní regionální spolupráce v rámci různých mezinárodních programů.

Nedostatečná údržba, chátrání a havarijní stav jsou negativními jevy i z hlediska vlastní kulturní hodnoty památek. Sanace památek ovšem vyžaduje jinou přípravu, projekční přístup i technologické a jiné postupy než obnova objektů, které nejsou památkami. *Nevhodná obnova může dokonce památkovou hodnotu objektu zničit.* Výsledkem pak nebude aktivizace ekonomického potenciálu památky, ale jeho likvidace. Totéž platí i pro údržbu historické krajiny a přírodního prostředí, kde pro příliš masivní zásahy ve smyslu zavádění úplného standardu dnešního života (moderní silnice, vybavení službami a prodejní nabídkou, budování luxusně vybavených hotelů atd.) pro turistické využití, dochází k devastaci základních hodnot regionu a oslabení jeho přitažlivosti pro klientelu kulturní turistiky.

Právě proto, že ochrana a obnova kulturních i krajinně historických hodnot je velmi složitým a náročným procesem, vyžadujícím rozsáhlé znalosti, nemalé prostředky a dokonalé provedení řady speciálních profesí a atypických děl, je třeba i v současnosti organizovat součinnost a návaznost činností a aktivit řady subjektů. Úkolem kraje v této souvislosti je návaznost na aktivity státní památkové péče, jejich podpora a příspěvek ke koordinaci zmíněných aktivit a kroků při rehabilitaci památek i kulturního potenciálu regionu.

2. PERSPEKTIVY AKTIVIT KRAJE V OBLASTI PAMÁTKOVÉ PÉČE

Tato Koncepce vychází ze základních tezí Koncepce účinnější péče o památkový fond (schváleno vládou 22. dubna 1998) a rovněž z platné české památkové legislativy (Zákon České národní rady ze dne 30. března 1987 o státní památkové péči ve znění zákona ČNR č. 425/1990 Sb., 242/1992 Sb., 361/1999 Sb.)

Oprávnění k vytváření Koncepcí vychází z článku 132/2000 Sb., § 28

Kraj v samostatné působnosti:

- a) schvaluje koncepci rozvoje státní památkové péče v kraji v souladu s koncepcí rozvoje státní památkové péče v České republice a po projednání s Ministerstvem kultury
- b) schvaluje návrhy dlouhodobých, střednědobých a prováděcích plánů a programů zachování a obnovy kulturních památek v kraji
- c) usměrňuje kulturně výchovné využití kulturních památek v kraji.

Předložená koncepce navazuje a rozpracovává konkrétní teze Strategie rozvoje Plzeňského kraje, která navazuje na celorepublikový Návrh strategie regionálního rozvoje ČR. Dosud formulovaná Strategie rozvoje Plzeňského kraje se takřka o ochraně kulturního dědictví nezmiňuje. To však neznamená, že není nutno formulovat a prodiskutovat téma ochrany, rehabilitace, využití a zhodnocení kulturního dědictví, rovněž jako svého druhu ekonomický projekt.

Tato Koncepce se dotýká jak nemovité, tak movité části kulturního dědictví. Její záběr zasahuje jak prohlášené, tak i neprohlášené památky. Tato koncepce si v první řadě musí vymezit, v jakém smyslu chce být koncepcí. Zřejmě by nebylo efektivní, aby Koncepce dublovala činnost orgánů a organizací státní památkové péče, které působí na území kraje a jejichž činnost uveřejněním Koncepce nezmění. Koncepce má vytvořit nástroje podpory státní památkové péče a zároveň rozpracovávat na teoretické, systémové i konkrétně praktické rovině doplňkové aktivity památkové péče, která přísluší krajským samosprávám. Jmenovitě jde o to, aby Koncepce identifikovala typicky regionální problematiky památkové péče a našla odpovídající nástroje k jejich řešení, a to jak na krajské úrovni, tak i tím, že vznesla podněty (kraj má možnost zákonodárné iniciativy) na úrovni celostátní.

Koncepce se připravuje v podmínkách reformy státní správy, kdy základním článkem výkonu státní památkové správy ve věcech památkové péče byly do konce roku 2002 okresní úřady a po tomto datu pak jejich nástupnické organizace – v rámci Plzeňského kraje je to jednak pověřený úřad statutárního města Plzně a obce¹, jimž je svěřen v přenesené působnosti výkon státní správy. Je zřejmé, že při této decentralizaci a restrukturalizaci státní správy bude hrát podstatnou úlohu zajištění personální a odborné kontinuity. Správní orgány – do konce roku 2002 – v rámci okresních úřadů Domažlice, Klatovy, Plzeň-město, Plzeň jih, Plzeň sever, Rokycany a Tachov využívaly služeb, které k tomuto účelu zajišťuje odborná organizace Státní památkový ústav v Plzni (od počátku roku 2003 regionální pracoviště Národního památkového ústavu). Tento regionální ústav buduje databázi, zaměstnává specializované odborníky, zabezpečuje evidenci, dokumentaci a odborné poradenství. Trvalým problémem je plnění lhůt k vyřízení pro nedostatečnou personální kapacitu. Finančně je tento ústav zabezpečován Ministerstvem kultury, které je jeho zřizovatelem. Jeho rozpočet se vztahuje i na údržbu a péči o kulturní památky ve státním vlastnictví, k nimž tato organizace vykonává právo hospodaření.

Z výše zmíněných čtyř kroků Koncepce (P-P-P-P) lze podpůrné aktivity a vlastní koncepční působení kraje soustředit především na *podporu obnovy památek a funkční regeneraci památek* v souvislosti se záměrem celkové (i ekonomické) aktivizace kulturního a památkového potenciálu kraje. Tyto směry aktivity lze označit za dva strategické pilíře koncepce aktivit kraje v rámci památkové péče.

2.1 POZNÁNÍ PAMÁTKOVÉHO FONDU

V aktivitách poznání jednotlivých památek a památkového fondu regionu je a zůstane jistě *dominantní úloha odborných pracovišť státní památkové péče* a jejich profesionálních sil (pracovníci regionálního pracoviště Národního památkového ústavu, zpracovatelé průzkumů a výzkumů). Orgány krajské i místní samosprávy však mohou rozsah a hloubku poznání památkového fondu ovlivňovat ve dvou směrech:

1. vypisováním a financováním dalších průzkumných úkolů (v kooperaci s NPÚ, aby nedocházelo k duplicitním akcím),
2. motivační zainteresované veřejnosti při identifikaci a primární evidenci jednotlivých památek, nacházení dosud nepoznaných památkových hodnot v terénu.

V této souvislosti by bylo žádoucí *obnovit statut dobrovolných pracovníků památkové péče*. Jedním z řešení je obnova funkcí někdejších *konzervátorů a zpravodajů památkové péče* v mikroregionech a případně i v jednotlivých městech a místech s významnou historickou a památkovou hodnotou. Další možnou variantou je podpora a aktivizace lokálně či regionálně působících občanských sdružení, zabývajících se ochranou památek a kulturního profilu oblasti svého působení.

Významnou součástí činnosti těchto dobrovolných sil by měla být i *primární evidence a dokumentace* děl památkového charakteru i mimo rozsah již chráněných „prohlášených památek“. Další pak osvětové působení v rámci lokality či regionu, které by vedlo ke vzdělání a zainteresování místních obyvatel na záchraně historických a kulturních hodnot. Tyto aktivity by měly být iniciovány v jednotlivých místech a podporovány obecní samosprávou.

V další fázi – v místech, kde dojde k růstu a kultivaci vztahu obyvatel k památkovým hodnotám – lze výhledově předpokládat vznik jakési *lokální* (případně mikro- regionální) *památkové péče*. Ta by pochopitelně nebyla náhradou či konkurencí aktivit státních orgánů a

¹ Seznam míst s výkonem státní památkové péče v rámci Plzeňského kraje v příloze

organizací památkové péče, ale jejich doplněním v tom smyslu, že by jednak spolupracovala při ochraně prohlášených památek (monitoring, dokumentace stavu atd.) a jednak dále rozšiřovala poznání a ochranu historických a kulturních hodnot nad rámec prohlášených památek. V jejím rámci by obce mohly (formou obecně závazných vyhlášek) stanovit ochranu určitých hodnot (jednotlivých děl či staveb, ale i prostranství, případně panoramatických kvalit zástavby apod.) jako místních *pamětihodností, tedy skutečností určujících svéráz a kulturní charakter lokality a jejího okolí*. Tyto aktivity by nepochybně postupně vedly ke *kultivaci kulturní stránky lokálního patriotismu* jako vysoce pozitivního, obětavého, intelektuálního i citového vztahu obyvatel k místu svého života. Je smutnou skutečností, že v současnosti je takový lokální patriotismus, který výrazně charakterizoval českou společnost 19. a první poloviny 20. století, v našem prostředí téměř absentní. Jeho znovuzaložení a oživení je jedním předpokladů k zachování kulturního profilu životního prostředí a výrazného posílení vskutku účinné ochrany památek.

Krajské orgány mohou tomuto vývoji napomoci:

- podporou aktivit konzervátorů a občanských sdružení,
- motivací a oceňováním lokalit s pozitivním vztahem k památkám (formou odměn, soutěží, vypsání řešení určitých obecných úkolů atd.)
- podporou myšlenky „lokální památkové péče“ ve svrchu naznačeném smyslu.

Myšlenka lokální a regionální památkové péče, včetně pravomocí lokálního nebo regionálního vyhlášení pamětihodností má analogie v některých evropských zemích, kde ochrana kulturního dědictví není jen povinností státu, ale právem nižších samosprávných orgánů a tak projevem zodpovědnosti celé společnosti. Z hlediska účinnosti a záběru ochrany kulturních hodnot je tato stratifikovanější struktura aktivit jistě i účinnější a výrazně motivující. Při této praxi vzniká i vymezený a dobře organizovaný prostor pro spolupráci veřejnosti, občanských aktivit a sdružení i angažovaných jednotlivců, což je péči o kulturní hodnoty jistě ku prospěchu.

2.2 PÉČE O PAMÁTKOVÝ FOND A JEHO OBNOVA (PRVNÍ STRATEGICKÝ PILÍŘ KONCEPCE PAMÁTKOVÉ PÉČE)

Pro účelnou orientaci aktivit a případně i finančních prostředků na obnovu památek je žádoucí vytvořit přehled stavu památkového fondu a seznam nejohroženějších památek. Tento seznam by měl zahrnovat objekty celého vlastnického spektra s výjimkou objektů, které jsou ve vlastnictví státu. Je zřejmé, že významnou položkou tohoto seznamu budou památky následujících kategorií:

- drobná venkovská šlechtická sídla, která nemají řádného vlastníka nebo která byla užita jako zástava na půjčku peněz,
- kamenná plastika ve volné krajině a v obcích (i z hlediska dožívání materiálu působením přírodních vlivů),
- sakrální stavby v obcích nábožensky „mrtvých“, nebo s malým počtem stálých obyvatel.,
- drobné památky (kříže, Boží muka atd.).

S výjimkou drobných venkovských sídel, které možno zachránit s nalezením vhodného vlastníka a vhodné funkce (viz v současnosti se nadějně rozvíjející obnovy zámků v Trpistech a v Týnci u Klatov), ostatní druhy nejohroženějších památek charakterizuje buď nemožnost „praktického“ využití (kamenná plastika, drobné památky v krajině) nebo nemožnost takového využití bez destrukce vlastní památkové hodnoty objektu. (přestavba kostela na

užitkový objekt, nebo obytný dům apod. znamená zánik jeho architektonické, umělecké i památkové hodnoty.)

Dalším závažným úkolem pomoci při péči a obnově památek je vytipovat jednotlivé skupiny s analogickými problémy. To umožní účelné rozvržení aktivit i prostředků i koordinaci činnosti místních samosprávných orgánů i občanských aktivit v rámci jejich participace na památkové péči (viz níže 2.4). Koncepce se především upozorňuje na sakrální památky, dále panská sídla, archeologické památky, technické památky, významné jednotliviny a drobné památky.

2.3. PREZENTACE A VYUŽITÍ PAMÁTKOVÉHO FONDU (DRUHÝ STRATEGICKÝ PILÍŘ)

V porovnání s kulturním potenciálem Plzeňského kraje je aktivní kulturní a památková nabídka pro návštěvníky a turisty relativně velmi malá. Jedná se především o velké zámecké (nebo klášterní) památkové objekty, jednotlivá muzea a galerie. Tato nabídka vytváří dojem kulturních ostrovů v poušti. Tak tomu ale ani zdaleka není. Bylo by nepochybně žádoucím a náročným úkolem, jehož organizaci i motivaci provedení by měl převzít právě kraj, nově strukturovat a posílit tuto nabídku.

V této souvislosti pod pojmem prezentace památkových hodnot ovšem nechápeme pouze nabídku instalovaných zámeckých objektů, muzeí a galerií, ale radikální intenzifikaci poznání památek jak pro návštěvníky, tak pro obyvatele kraje.

V případě místních obyvatel by krajská politika v oblasti památkové péče měla být především *podporou osvětových aktivit*, které budou prohlubovat kulturní a historické znalosti obyvatel kraje. V tomto směru by Krajský úřad mohl iniciovat:

- podporu osvětových činností muzejních institucí, občanských sdružení,
- zajištění odborníků pro tyto aktivity (přednášky, semináře atd.),
- podporovat publikační činnost týkající se historie kraje a památkových hodnot formou publikačních grantů nebo odměn pro nejzdařilejší práce (monografie obcí a měst, zpracování historií regionů, práce z historie architektury, umění, archeologie atd.),
- vypisovat publikační granty pro monografie o významných památkách nebo památkových souborech,
- spolupodílet se s kulturními institucemi (archivy, muzea atd.) na pořádání konferencí, určených nejenom pro odbornou, ale i širší kulturní veřejnost,
- iniciovat vznik soutěží, týkajících se památek, regionální historie a kultury pro školní děti s cílem vychovat generace, které budou znovu mít silný citový vztah ke svému rodišti a místu svého života, a bude jim vlastní ušlechtilý, kulturní lokální patriotismus.

Druhou oblastí, ve které by měl krajský úřad motivačně působit, představuje *intenzifikace kulturně-památkové nabídky kraje pro návštěvníky*. Ta by neměla zůstat omezena pouze na všeobecně známé a hojně navštěvované objekty, ale měla by zahrnout několikanásobně větší část památkového fondu. Mnoho pozoruhodných památkových objektů zůstává pro širší veřejnost prakticky neznámých, a to i v oblastech, které jsou intenzivně turisticky využívány (kupř. Šumava).

V rámci kraje by – součinností krajského úřadu, regionálního pracoviště Národního památkového ústavu, obcí, vlastníků, cestovních společností ad. – bylo výhodné vytvořit síť *regionálních okruhů kulturně-památkové nabídky*. Těžištěm každého takového okruhu by byl

známý památkový objekt nebo historické město, doplněný nabídkou objektů v poměrně blízkém okolí. Na těžištním objektu okruhu by bylo možno získat vstupenky a zajištění přístupu do dalších objektů. Vlastníci těchto objektů (soukromníci, obce, církev) by získávaly adekvátní část vybraných finančních prostředků. (*Příklad takového okruhu* : těžištní objekt : Švihov, připojené objekty: Červené Poříčí, Lužany, Příchovice, Přestice, Dolní Lukavice, Vícov.) Do nabídky regionálních okruhů je vhodné zařazovat i muzea a galerie.

Podobné nabídkové okruhy jsou vytvářeny v současnosti v některých západoevropských zemích (kupř. v Itálii). Jejich organizace je podporována i podnikateli, kterým turistický ruch přináší zisk a jejich podniky (především restaurace) jsou rovněž uváděny v rámci nabídky okruhu. Koncepce nabídkových okruhů je nazývána „*museo diffuso*“ (rozptýlené muzeum), jako způsob poznávání těch uměleckých a památkových hodnot, které nejsou druhotně soustředěny ve sbírkotvorných institucích, ale zůstaly zachovány přímo na místech, pro která byly vytvořeny.

Proti námitce, že zvýšení přístupnosti řady hodnotných objektů (především kostelů) poskytne tupařské možnosti pro další kriminální činnost, je možno oponovat tím, že v současnosti jsou objekty pro návštěvníky z řad zájemců o kulturní hodnoty sice nepřístupné, avšak nijak to nezabraňuje jejich vykrádání v míře srovnatelné s plundrováním země v době braniborské okupace, husitských válek a války třicetileté. Dokonce lze předpokládat, že zařazení objektů do provozovaných nabídkových okruhů zvýší jejich přirozenou kontrolovanost.

Ekonomický přínos této organizace nabídky památkové péče je velmi dobře představitelný. Představuje ho jak finanční příspěvek pro vlastníky či uživatele objektů, tak zvýšení možnosti zisku pro navazující služby (hotely, restaurace). V některých místech Itálie je dohodnut i procentuální příspěvek ze zisku doplňkových služeb na údržbu a ochranu kulturních objektů nabídkového okruhu.

Posléze nabídková aktivizace širokého spektra památkových objektů výrazně přispěje i k uchování kvalit venkovského prostoru a historické kulturní krajiny.

2.4 PARTICIPACE SPOLEČNOSTI NA PÉČI O PAMÁTKY A JEJICH VYUŽITÍ

Současná situace stavu památek je poměrně kritická. Proto je třeba posílit dosavadní aktivity péče o památky. Aktuální potřebu tohoto rozšíření spatřujeme v následujících směrech:

1. zajištění kvalifikované a pravidelné drobné a střední údržby památek
2. podpora obecních a občanských aktivit ve prospěch památek
3. podpora vlastníků

K prvnímu bodu se nabízí idea *zřízení kapacit pro pravidelnou a včasnou drobnou a střední údržbu památkových objektů*. Praxe minulého režimu, kdy většina památek byla opravována nákladnými a zdlouhavými akcemi po té, co před tím došly až na práh havárie díky nedostatku údržby, by neměla pokračovat. Takové kapacity jsou dneska v řadě zemí a i u nás byly dříve (kupř. v rámci velkých panství s řadou různých objektů včetně hospodářských – viz Schwarzenbergové na panstvích Hluboká, Český Krumlov, Třeboň, Valdštejnové na panství Mnichovo Hradiště atd.) zajišťovány dvojím způsobem:

- zřizování speciálních stavebních hutí nebo čet (jejich fungování dodnes lze sledovat kupř. u velkých církevních památek dómů a katedrál v Německu či Francii aj.)
- uzavírání smluv se stávajícími především drobnými stavebními a řemeslními

firmami na pravidelný monitoring a drobnou údržbu objektů.

Vznik takových kapacit by mohl krajský úřad podporovat a motivovat v součinnosti s městskými úřady a případně v rámci mikroregionů. Firmy a síly, které by se pro tuto činnost nabízely, by měly vykázat určité základní kvalitativní předpoklady. I jejich aktivita by podléhala doзору odborného pracoviště státní památkové péče tam, kde by se týkala státem chráněných (zapsaných) památek. Zároveň by však tato činnost mohla zahrnovat i pamětihodnosti či lokální památky (viz výše, 2.1). Za zvláště důležitý považujeme vznik těchto „hutí“ či smluvních závazků na údržbu pro zajištění další existence sakrálních památek, jejich značná část se blíží havárii a nedojde-li k radikální změně, postihne jejich fond v příštích desetiletích přímo drastický úbytek.

Ke druhému bodu odkazujeme na odstavec č. 2.1 tohoto textu.

Třetí bod mluví o *posílení pomoci vlastníkům*. V současnosti jistě funguje řada nástrojů pomoci vlastníkům památek. Za základní lze považovat: finanční příspěvky z různých fondů MK ČR a dalších zdrojů a bezplatný odborný servis ze strany Národního ústavu památkové péče.

Zřetelně se však ukazuje, že i s těmito podpůrnými nástroji je pro některé vlastníky údržba a péče o objekty nad jejich možnosti a síly. V současnosti se to týká především katolické církve, která je největším vlastníkem památek v rámci kraje. Tato skutečnost narostla historicky. *Církevní památky* byly v minulém období po půlstoletí udržovány většinou nedostatečně a jejich restituce proběhla bez návratu majetkového fondu, který v době před zestátněním byl ekonomickým zdrojem pro údržbu a zvelebování objektů. Stát v současnosti přiznává zodpovědnost za vzniklý stav (jak zanedbání v minulém období, tak ekonomickou nezajištěnost objektů) a poskytuje poměrně velkorysou finanční podporu pro opravu církevních památek. Nicméně desítky, ba stovky objektů marně čekají na zahájení opravy a blíží se zániku.

Specifickým problémem je pak dramatický úbytek věřících a tedy z ryze funkčního (liturgického) hlediska nepochybná nadbytečnost velkého procenta kostelů. Tuto skutečnost, konstatovanou v církevních kruzích třeba akceptovat jako dobře zdůvodněný fakt. Stejně jako u ostatních památek ani v případě kostelů a kaplí se jejich památková a kulturní hodnota nekryje s aktuální využitelností ve smyslu původní funkce. Na druhé straně, má-li být kulturní a památková hodnota zachována, je třeba buď původní funkci udržet, nebo případnou novou funkci vhodně volit vzhledem k charakteru a hodnotám památky a možnosti využití památky podřídit povinnosti zachování jejích hodnot. Sakrální objekty byly budovány a vybavovány jako v podstatě monofunkční, tedy zcela vázané na liturgické využití. Vnesení nových utilitárních funkcí (bydlení, skladování, výrobní a jiné provozy) nutně znamená jejich poškození.

V dané situaci zbytnosti velké části kostelních objektů pro jejich vlastníka (církve) je otázkou, zda je v silách stávajícího vlastníka tyto památky dále spravovat a udržovat. Objevují se hlasy o nutnosti prodeje těchto nadbytečných objektů. Takto prostě formulované řešení v sobě obsahuje značné nebezpečí. Prodej nebo majetkový převod sakrálních památek by měl být vázán na zajištění přiměřeného využití novým vlastníkem či uživatelem. V případě porušení tohoto závazku by měl být převod zneplatněn. Za stávající situace církve, její možnosti a schopnosti pečovat o kulturní majetek, se čistě teoreticky nabízejí jako nejlepší dvě možnosti:

- zpětné převzetí tohoto majetku státem²,

² Rozpracování tohoto bodu koncepce je reakcí na připomínky ze strany církve, která prostřednictvím svého zástupce vznesla řadu námětů k podmínkám zcizení státní památky

- převedení vlastnických a užívatelských práv na subjekty schopné kulturního a přiměřeného využití zmíněných objektů a stojící pod veřejnou kontrolou (obce, obecně prospěšné společnosti, občanská sdružení a aktivity, kulturní instituce atd.).

Převzetí majetku státem by sice kopírovalo situaci v těch západoevropských zemích, kde je církev chudá (kupř. ve Francii), ale zdá se, že čistě z hlediska ekonomické síly našeho státu v kulturní sféře nepřipadá v úvahu. Výjimkou může být státní převzetí některých vybraných objektů, především těch, které jsou v těsném sousedství a souvislosti se státem vlastněnými objekty (státní zámky atd.).

V případě *obcí* je případné převzetí vlastnických práv a povinností k nevyužívaným sakrálním objektům čistě v kompetenci rozhodnutí jejich zastupitelstev. Za významný úkol krajské samosprávy pak třeba považovat *všestrannou podporu těch obcí, které budou ochotny se takto na záchraně kulturního dědictví podílet*. Obce by kostely měly využívat k přesně vymezeným funkcím kulturního charakteru, včetně možnosti návštěv pro turisty za přiměřenou úplatu (viz výše – kulturní nabídkové okruhy turistického ruchu, odst. 2.3). V případě dohody by církev nadále zajišťovala liturgické využití objektů v domluveném rozsahu. Totéž by platilo při převzetí sakrálních památek občanskými sdruženími, kulturními institucemi a dalšími vhodnými subjekty. Nelze vyloučit ani účast soukromníků v tomto procesu. Museli by však dobrovolně a závazně (vymahatelně) přistoupit na shodné podmínky. Jejich převzetí vlastnických práv by pak mělo spíše povahu soukromého mecenátu, nikoli podnikatelské aktivity. Pro takové mecenáše by však bylo vhodné zajistit nějaký systém finanční podpory (případně daňových úlev z jejich jiného podnikání či majetku) jako doklad uznání záslužnosti jejich podílu na ochraně kulturního dědictví.

Je nepochybné, že zánik či devastace (i formou nepřiměřeného využití a hrubé stavební adaptace) sakrálních památek by nebyly ztrátou pouze z hlediska náboženského života lokality. Většina těchto objektů představuje přímo klíčový bod historických a kulturních hodnot lokality, často jsou ústředními dominantami sídelní struktury, podstatně formujícími její estetický charakter a svéráz. Při současné obecně nízké úrovni religiozity by ztráta těchto kulturních hodnot byla záhy pocíťována daleko silněji. Byla by to ztráta nevratná.

Zároveň však je jisté, že religiózní a kulturní funkci těchto objektů nelze stavět do protikladu. Obě dvě tyto hodnotové komponenty se navzájem podporují a posilují. Tato souvislost je akcentována i v oficiálních církevních dokumentech o významu sakrálního kulturního dědictví: „*Svým sociálním významem představuje umělecko-historické dědictví základní nástroj lidské soudržnosti. Je pramenem civilizace, neboť iniciuje přizpůsobování prostředí lidským měřítkům, zachovává povědomí každé jednotlivé lidské generace o její vlastní minulosti a nabízí jí možnost předat své dílo potomstvu. Právě v tomto dědictví dnešní společnost rozeznává konkrétní a srozumitelný odraz své historické a sociální identity.*“ (kard. Francesco Marchisano, Oběžník papežské komise pro církevní kulturu ze dne 8.12.1999) Vztah ke kultuře, péče o její hodnoty je v tomto textu charakterizován jako základní výměr

(církevní). Návrhy jako že stát se má památky vzdát, když nevyhoví žádosti o dotaci na její údržbu a opravu, že by u zapsané památky by měl stát připustit prodej dalšímu subjektu, když nabídku odkoupení sám nepřijal bez dalších podmínek, a že by při prodeji památky měl vlastník pouze povinnost oznámit státu, pokud mu stát poskytl dotaci nemohou být řešeny mimo stávající legislativní rámec stejně tak jako návrh obnovit povinnost státu přijmout nemovitost jako dar, a proto je tato Koncepce chápe jako budoucí možnou variantu, která by měla být předmětem dalších jednání.

skutečné humanity. Vyspělou humánní společností je ta, která chce a může si dovolit „*luxus kultury paměti*“.

3. AKTUÁLNÍ TREND: SBLIŽOVÁNÍ OCHRANY PŘÍRODNÍHO PROSTŘEDÍ, HISTORICKÉ KRAJINY A PÉČE O PAMÁTKY

Toto téma dosud nebylo monograficky zpracováno. V literatuře se bere jako samozřejmé, že "ochrana památek" a "ochrana přírody" se společně doplňují, neboť zcela přirozeně vyrostly z původního společného základu péče člověka o svět jeho života. Zároveň se však bere za samozřejmé, že jsou to samostatné disciplíny a aktivity.. Příliš se neanalyzuje, proč se v jedné době prosazuje akcent na sblížení, v druhé zase na oddělování: proč v jistých dobách získávají na iniciativě ekologové, v dalších se zase pozornost upírá na výslovně kulturní památky jako jádro toho, čemu říkáme "heritage". Toto téma je však třeba alespoň zkráceně pojednat proto, že se obory ochrana památek a ochrana přírody snad nejvíce sblíží na poli zejména vlastivědných aktivit (či ochrany domoviny), které představují bytostnou aktivitu zejména venkovského prostoru.

Po oddělování památkové péče a ochrany přírody a krajiny ve druhé polovině dvacátého století se opět objevuje společenská poptávka po bližší spolupráci v obou oborech, i když úplné ztotožnění není možné z několika důvodů, mezi které patří

- 1) památková péče jako praxe založená na historických a uměleckohistorických disciplínách má jiné metodické postupy a jiná kritéria poznání než ochrana přírody, založená na přírodovědeckých disciplínách,
- 2) akcent na odbornost v rámci památkové péče na rozdíl od masivních práv veřejnosti v rámci ochrany přírody a krajiny,
- 3) prvek ochrany kulturního dědictví v rámci městských osídlení, který je přece jen oddělen od ochrany přírody a krajiny.

Silný tlak na posílení spolupráce vychází:

- 1) z regionalizace politického prostoru, který opět obrací svoji pozornost k místní kultuře a vlastivědným aktivitám a odvrací se od způsobů ochrany státní památkové péče, která čerpala z potřeb vytvoření symboliky pro nově vytvářené národní státy (Německo, české země)
- 2) z dalšího prosazování práv veřejnosti v ochraně kulturního dědictví, které se odvíjí od Aarhuské úmluvy³

³ Jedním z hlavních dokumentů, které byly předmětem jednání čtvrté ministerské konference "Životní prostředí pro Evropu (23.-25. června 1998) v dánském Aarhusu byly úmluva, připravená pracovní skupinou ustavenou Výborem pro ekologickou politiku Evropské hospodářské komise OSN, "O přístupu k informacím, účasti veřejnosti na rozhodování a přístupu k právní ochraně v záležitostech životního prostředí." (V originále Convention on Access to Information, Public Participation in Decision-making and Access to Justice in Environmental Matters)

Myšlenka upravit účast veřejnosti při environmentálním rozhodování mezinárodní úmluvou vznikla na třetí konferenci ministrů životního prostředí v roce 1995 v Sofii. Sofijská konference schválila dokument "Program životního prostředí pro Evropu", v němž je na předním místě výzva k zajištění přístupu veřejnosti k informacím o životním prostředí. Aarhuská úmluva byla připravována od června 1996 do března 1998. Aarhuská úmluva rozpracovává směrnici Rady Evropského společenství č. 90/313/EEC "O volném přístupu k informacím o životním prostředí" a především ji rozšiřuje o následující aspekty : a) účast veřejnosti v rozhodování o záležitostech životního prostředí (účast veřejnosti týkající se environmentálního rozhodování v orgánech veřejné správy) b) právo veřejnosti na přiměřeně rychlé a účinné soudní vyřízení stížností vztahující se k úmluvě, c) setkávání signatářů úmluvy, v nichž budou sledovat zavádění úmluvy a její plnění v jednotlivých zemích.

Česká republika Aarhuskou úmluvu podepsala a nyní se připravují její ratifikace v roce 2002.

Co se týče funkce občanských sdružení v rámci ochrany kulturního a přírodního dědictví, tak je poměrně obtížně naplňovaná a naplnitelná. V rámci stávajícího zákona o státní památkové péči totiž chybí institut účasti občanských sdružení ve správních řízeních podle toho zákona, podobný § 70 zákona č. 114/1992 Sb. o ochraně přírody a krajiny. Občanská sdružení působící v ochraně kulturního dědictví tedy využívají "obezličku" § 12

- 3) z oslabení některých hlavních ekologických hrozeb (například téma ozónu), a přesunu pozornosti ochrany životního prostředí spíše ke kvalitativním stránkám života, jakými jsou ochrana venkovského prostoru, a ochrana kulturního dědictví.

Společný základ obou zmiňovaných oborů je možno hledat minulosti. V renesančním sběratelství byly přírodní i lidmi vytvořené skutečnosti (včetně uměleckých děl) instalovány v druhově členěných, avšak souvisejících souborech v tzv. kabinetech sběratelství a přírodní filozofie a „kunstkomorách“. Jejich cílem bylo podání jednotného a souvislého obrazu světa tvořeného jak přírodní, tak vytvořenou a duchovní skutečností. Preromantismus a romantismus pak zájem o památky i o „divokou“ přírodu a v jejím rámci o vše pitoreskní, osobité, sentimentální a vznešené propojoval se základní historickou orientací svého pojetí světa. Metodické a profesní sblížení zájmu o památky a přírodu lze sledovat na konci 19. a počátku 20. století, kdy vůbec byly formulovány některé ze základních metodologických postulátů památkové péče a ochrany přírody, a kdy dochází - například v českých zemích - k rozsáhlým vlastivědným aktivitám jako společného základu jak pro památkovou péči, tak i ochranu přírody a krajiny.

4. OTÁZKY VLASTNICKÉ STRUKTURY KULTURNÍCH PAMÁTEK

Z historických důvodů ve střední Evropě dominují spíše metody státní garance celospolečenského zájmu na uchování památek nad jinými možnostmi. Dokládá to vývoj památkové péče a její praxe od poloviny 19. století v Rakouském císařství, pozdějším Rakousku-Uhersku a rovněž v Československé republice.

V Československu došlo na počátku jeho existence k vyvlastnění celé řady velkostatků včetně panských sídel v rámci první pozemkové reformy. Zajištění památkových hodnot a údržby kupř. zámeckých sídel bylo podpořeno celou sítí předpisů a motivací (včetně ekonomických) pro vlastníky v období po roku 1920 (viz J.Havelka, P.Placht, Rukověť, Praha 1936). Tento proces byl doveden do absurdity a převrácen na hlavu širokým zestátňováním, které bylo provedeno po roce 1945 a především 1948. Stát se totiž v různé formě stal vlastníkem velké části, ba většiny památek a zároveň ručitelem za zachování jejich hodnot. Jako garant zachování památkových hodnot se totalitní stát choval velmi direktivně i k uživatelům a soukromým vlastníkům památek, čímž vytvořil určitou averzi vůči památkářům, a to leckdy i u lidí zajímajících se o historické a památkové hodnoty svého bydliště a domova. Na druhé straně řada hodnotných památkových objektů ve státním nebo „společenském“ majetku byla ponechána chátrání a mnoho z nich zaniklo. Vznikl tak ohromný dluh na základním technickém stavu, ale i na estetických a uměleckých hodnotách mnoha děl památkového fondu.

Předchozí vývoj de facto vytvořil past, ve které se nyní nacházíme, alespoň z hlediska účinného a ekonomicky přijatelného uchovávání fondu nemovitého, ale i movitého kulturního dědictví. Ani demokratický stát v nejlepší státní ekonomické situaci (ke které má náš současný stát daleko) nemá dost prostředků, aby zajistil přiměřenou péči o kulturní dědictví ve státním vlastnictví (včetně státní půdy v chudších oblastech). Zdá se, že není ani schopen

zákona č. 114/1992 Sb. o ochraně přírody a krajiny, o ochraně krajinného rázu a přírodních parcích, aby mohly vstoupit do správních řízení, i když nikoli podle památkového zákona. Využívá se toho, že tzv. místo krajinného rázu obsahuje přírodní, kulturní a historické charakteristiky. Památkářská obec českokrumlovská tedy napadá některé přestavby v rámci intravilánu Českého Krumlova pomocí ohrožení krajinného rázu. V některých případech je úspěšná, nicméně vznikají pochyby o metodologické správnosti podobných postupů (za krajiny je přece jen považováno volné, nezastavěné území). Tuto tematiku jsme se pokusili řešit spolu s Lenkou Tlapákovou v návrhu metodiky pro využití institutu krajinného rázu v intravilánu obcí.

ve svém rámci vytvořit přiměřený motivační systém pro hledání nových cest, co s majetkem, jak jej využít, a přitom nezneužít. Restituční kroky vrátily majetky většinou nikoli přímo původním majitelům, u nichž byl garantován kladný vztah k majetku, ale jejich potomkům, nebo dokonce vzdálenějším rodinným příslušníkům. Stejně tak u dalších privatizačních kroků není garantován opravdu aktivní (a zároveň dostatečně pietní) vztah de facto nových majitelů k nabytému majetku. Řada z nich ostatně nemá ani dostatečné prostředky k provádění odpovídající údržby restituovaného majetku. Jsou pochopitelně i příklady zodpovědné péče o restituované kulturní hodnoty a dostatečné finanční síly vlastní, ty však zdaleka nejsou převládající. Fond státního kulturního nemovitého dědictví je příliš velký, než aby byl státem finančně zajistitelný: nedostatek ekonomických motivačních nástrojů je nahrazován přísností slova zákona, ale protože celková péče o státní nemovitý památkový fond se ocitá v bezvýhodnosti, i zákon se ocitá v celkové neúčtě a není prosazován skutečně systematicky.

V nové, globální struktuře světa, v celkové regionalizaci Evropy nemá národní stát velkých perspektiv, alespoň dostačujících k péči a zhodnocení fondu nemovitého kulturního dědictví. Proto se ukazuje jako nezbytné převádět státní majetek na jiné subjekty, které budou vykazovat předpoklady k důkladně a realistickým koncepcím péče a údržby, a přitom schopnost promyšleného zhodnocení, tak aby kapitál kulturního nemovitého dědictví byl schopen ve velké míře "sám sebe reprodukovat". Vyjmenujme v tomto okamžiku, na jaké subjekty stát svůj majetek může převádět:

- Na komerční bázi prodává svůj majetek soukromým vlastníkům, kteří v případě, že majetek je památkou, jsou ovšem vázáni respektovat znění zákona o státní památkové péči. Tato skutečnost ovšem může významně omezovat možné využití a tedy i ekonomický výnos z nemovitosti. Tato skutečnost by ovšem neměla vést k nedodržování zákona a tím nerespektování veřejného zájmu na zachování kulturního dědictví, který je zákonem vyjádřen. Nicméně by bylo – vedle běžných podpůrných a motivačních kroků (příspěvky na údržbu památek, bezplatný odborný servis poskytovaný odbornými institucemi památkové péče atd.) – žádoucí vytvářet okolnosti k přiměřenému využití památky, které by zároveň neslo vlastníkovu přiměřený prospěch.
- Prodej objektů zatížených věcnými břemeny (kupř. využívání objektů zdravotnickými zařízeními či kulturními institucemi) limituje respektování těchto věcných břemen dobou deseti let od nabytí památky. Dále pak je využití vázáno na rozhodnutí vlastníka a na řádné smlouvy. Tento problém byl aktuální při restitucích z počátku 90. let.
- Stát předá svůj majetek samosprávných subjektům, tedy krajům, nebo obcím. Kraje jsou ovšem problematické tím, že de facto (a vlastně de iure) představují stát v malém, a obce představují často tak malou ekonomickou sílu, že nedokáží realizovat péči a zhodnocení i nemovitého kulturního majetku, který je často v havarijním stavu.
- Zcela zvláštním případem byla restituce církevního majetku, která se týkala výhradně jenom budov, nikoli pozemků a dalšího majetku, který tyto objekty v minulosti zajišťoval. Přesto, že stát přispívá na obnovu památek v majetku církví, nejsou zdroje zdaleka dostatečné a fond církevních památek (nemovitých i movitých) je hluboce ohrožen.
- Stát předá svůj majetek občanským sdružením, či spíše obecně prospěšným společností, čili provede privatizaci do veřejných rukou. Tato varianta se zdá nejúčinnější, a bude v dalším textu podrobena analýze.
- V těchto souvislostech je vhodné zmínit tzv. neziskový sektor a jeho úlohu v péči o kulturního (včetně přírodního dědictví) v České republice. Obecně neziskový sektor vyplňuje prostor mezi státními institucemi a soukromými

zájmy. Obecně platí, že každé téma je řešitelné na politické úrovni a politizace některých problémů může být kontraproduktivní. Neziskový sektor pracuje s klasickými termíny západního neziskového sektoru: grantová organizace (většinou soukromá právnická osoba založená za účelem poskytování prostředků na předem stanovený veřejně prospěšný účel), komunita (souhrn osob, které žijí v určitém prostoru, kde vykonávají každodenní aktivity a obvykle tvoří autonomní jednotku), komunitní koalice neziskových organizací (seskupení, sdružení více neziskových organizací v rámci určité lokality za účelem hájení společných zájmů a řešení společných problémů), lokální zdroje (finanční nebo jiné zdroje) získané a využívané v rámci určité lokality. Jedná se zejména o místní veřejné rozpočty, (lokálně zaměřené grantové organizace a místní podnikatele), mandatorní přístup v neziskovém sektoru (přístup k organizování neziskového sektoru), kdy jednotliví členové organizační struktury dávají zvoleného zástupci mandát k jednání jejich jménem. Mandátem se rozumí plná moc, pověření či příkaz k zastupování, volná koalice (opak mandatorní organizační struktury neziskového sektoru, spolenectví neziskových organizací, které dlouhodobě nedelegují na jednu osobu či jednu neziskovou organizaci pravomoc hájit jejich zájmy a vystupovat jejich jménem), zájmové sdružení právnických osob (sdružení organizací vzniklé na základě zakladatelské smlouvy dle § 20f občanského zákoníku).

- Téma převodu státního majetku do veřejných rukou je do značné míry propojeno s tématem obecné participace veřejnosti na rozhodování veřejné správy o územním vývoji. Zní takové hlasy, že ono "zvyšování" účasti veřejnosti není bezrozporné. Například Salomon konstatuje, že "účast veřejnosti" je pojmem, který hledá definici. Její smysl se liší od jednoho člověka ke druhému, od jednoho státu ke druhému. Ve všech případech se odvolává na bezprostřednější formy demokracie, nežli jsou mechanismy zastupitelské demokracie. Tato praxe vytváření třetí vrstvy mezi lidem a zastupiteli (grass roots democracy) jako výraz participativní demokracie je typická zejména pro anglosaské země.
- Dokumentem, který se pokouší zřehlednit tematiku participace veřejnosti je zpráva Řídící komise pro místní a regionální demokracie, vydaná Radou Evropy. Tato zpráva považuje účast občanů v záležitostech jejich společenství za žádoucí projev demokracie. Participační pohled je zcela v opozici vůči pohledu realistickému, který konstatuje, že smyslem politiky je proklamování a obhajování zájmů. Participační pohled konstatuje, že demokracie je proces, který nevyhnutelně vyžaduje maximální účast občanů, ať již z prospěšnosti účasti na společenství nebo z hlediska výchovného. Toto pojetí se považuje za výhodné pro zjišťování kolektivních zájmů. Třetí pohled se označuje jako politika "býti u toho" (the politics of presence), což je cenné zejména z hlediska marginalizovaných a vylučovaných skupin. Jako čtvrtý pohled na účast veřejnosti zmíněná studie uvádí tzv. diskurzivní demokracii (deliberative democracy). Zastánci tohoto přístupu neakceptují utilitární politické koncepty, které redukuje dění na konflikty zájmů, které by vláda měla řešit pomocí kompromisů. Občané by neměli participovat jako vyjednávači. Politické instituce musí být tak uspořádány, aby vytvářely veřejný prostor pro argumentaci. Politika musí být především argumentace, otevřená debata a respektování názorů druhých: problémy nelze řešit na bázi zjednodušujících řešení v tzv. obecném zájmu.
- Mezi překážkami pro přímou účast občanů ve veřejných záležitostech studie uvádí zejména skutečnost, že místní samospráva si chtějí udržet exkluzivní

právo na rozhodování. Veřejnost je často málo přesvědčená o tom, že může něco změnit. Přímá účast často znamená zesílení vlivu zájmových skupin. Možnosti pro účast veřejnosti v éře globalizace charakterizuje studie následovně: procesy globalizace mají vliv na politiky národních států, ale omezují prostor pro místní politiku, a tak i zpochybňují významnost lokální občanské participace. Jestliže reálná rozhodnutí a reálné vlivy vznikají někde jinde, jaký je potom význam lokální občanské participace? Zeměpisné horizonty politiky se zvětšily.

5. ZÁKLADNÍ CHARAKTERISTIKY PÉČE O PAMÁTKOVÝ FOND

a) Soudobá památková péče je charakteristická tím, že zdůrazňuje jak územní ochranu (památkového rezervace a zóny), tak ochranu jednotlivých objektů. Celkový důraz se klade více na celkové uchování historického prostředí než na uchování jen dílčích hodnot v celkově destruovaném prostředí. S tím souvisí i celková tendence ke sbližování ochrany přírody a krajiny a ochrany kulturního dědictví zejména ve vztahu k ochraně kulturní krajiny.

b) S určením další charakteristiky souvisí stanovisko, které prosazuje – stejně jako další osobnosti – názor na památkovou péči jako výslovně praktickou interdisciplinární nebo multidisciplinární činnost, která svá řešení a rozhodnutí formuluje případ od případu ve vztahu k nesmírně mnohotvárnému předmětu svých aktivit. Z povahy předmětu památkové péče plyne nemožnost ustavit apriorní metodické principy v tom smyslu, že by nějaký památkářský teorém platil pro všechny památky a jejich obnovu bez rozdílu. Proto je nevyhnutelnou činností v rámci památkové péče trvalá diskuse a tím de facto participace veřejnosti.

c) S ohledem na specifiku svého předmětu nebude ani budoucí památková péče nikdy statickou, metodickou systematikou, vytvářenou akademicky „od stolu“. Bude živě a dynamicky narůstajícím rejstříkem možných činností směřujících k ochraně solitérů, jejich souborů i historického prostředí. Podstatnou okolností budoucí památkové péče bude i převod velké většiny památek ze státního majetku na jiné vlastníky různého typu. Tato proměna je nezbytná z hlediska rozsáhlého vnitřního zadlužení na nemovitém kulturním majetku. Pokud nechceme přistoupit na perspektivu „euthanasie památek“ (A. Matoušková), bude památková péče muset řešit otázky komplexního regeneračního pojetí včetně využití a zhodnocení památkového fondu. Vzhledem k vnitřnímu dluhu, vážnoucímu na památkách formou dlouhodobé nedostatečné údržby, by mohly být obce (které jsou často finančně slabé a dokonce zadlužené) velmi špatnými vlastníky. Na druhé straně mnohá občanská sdružení či obecně prospěšné společnosti vykazují známky nezralosti co se týče přijetí skutečné zodpovědnosti za kulturní památky. Často se noví vlastníci soustřeďují na jednostranné komerční využití památky, které ničí její hodnotovou podstatu a estetickou atmosféru, či na druhé straně se pokoušejí navodit tzv. „autentický“ vzhled památky nepřiměřenými prostředky, často až na hranici kýče.

d) Základním rysem památkové péče je, že z hlediska vlastní povahy své praxe nemůže být jedinou vědeckou disciplínou, ale vždy a podstatně je interdisciplinární činností. Představa „památkáře“ jako odbornosti, či „památkářství“ jako studijního oboru vychází z hluboké neznalosti složitosti a komplexnosti činnosti památkové péče. V interdisciplinární praxi se stýkají technické profese: statici, stavební inženýři, technologové atd., historické a umělecko-historické profese: historici a archiváři, historici umění, etnografové atd. a profese řemeslné a umělecké: konzervátoři, restaurátoři atd. Všechny tyto činnosti vyžadují svébytné dokumentační výstupy a zároveň smysluplně organizované možnosti komunikace při řešení

jednotlivých problémů v terénu. Základním problémem naší současné památkové péče je:

- nedostatečná vybavenost odborných institucí příslušnými profesemi,
- nedostatečná výuka jednotlivých oborů, nutných k výkonu památkové péče ve směru památkářského myšlení a citění (nejnápadnější je to kupř. u stavebních inženýrů a často i architektů na technických vysokých školách, naproti tomu posílení výuky s ohledem na budoucí praktické uplatnění v památkové péči bylo po roce 1989 velmi posíleno u historických oborů, především na oboru dějiny umění, stabilně vysokou profesní úroveň z hlediska výkonu činnosti v rámci památkové péče mají restaurátorské školy).

6. CHARAKTERISTIKA PAMÁTKOVÉHO FONDU PLZEŇSKÉHO KRAJE

6.1 STRUKTURA PAMÁTKOVÉHO FONDU

Nemovité kulturní památky: 4050⁴

Movité kulturní památky: 6 684

14 národních kulturních památek: Horšovský Týn, areál zámku, (DO), Čechovice, kostel sv. Mikuláše, (DO), Rabí, zřícenina hradu (KT), Švihov, areál hradu (KT), Velhartice areál hradu (KT), Starý Plzenec hradiště Hůrka (PJ), Štáhlavy areál zámku Kozel (PJ), Plzeň kostel sv. Bartoloměje (PM), Bezemín-Cebiv slovanské hradiště a mohylní pohřebiště (TA), Kladruby, areál benediktinského kláštera (TA), Okrouhlé Hradiště "Hradištský kopec" (TA), Přimda, zřícenina hradu (TA), klášter Plasy (PS), zámek Manětín (PS)

Městské památkové rezervace 3: Domažlice (DO), Horšovský Týn (DO), Plzeň (PM)

Vesnické památkové rezervace 5: Dobruška (KT), Božkov (PM), Černice (PM), Koterov (PM), Ostrovec (RO)

Městské památkové zóny: 18 : Pobežovice (DO), Horažďovice (KT), Kašperské Hory (KT), Klatovy (KT), Rabí (KT), Sušice (KT), Velhartice (KT), Dobruška (PJ), Spálené Poříčí (PJ), Manětín (PS), město Touškov (PS), Rabštejn nad Střelou (PS), Úterý (PS), Rokycany (RO), Bor u Tachova (TC), Stříbro (TC), Tachov (TC)

Venkovské zóny lidové architektury: 41 : Kanice (DO), Klenčí pod Čerchovem (DO), Pocínovice u Kdyně (DO), Stráž (DO), Trhanov (DO), Břežany (KT), Hradešice (KT), Ostřetice (KT), Poleň (KT), Velké Hydčice (KT), Lipnice (PJ), Mítov (PJ), Řesanice (PJ), Týmákov (PJ), Zahrádka (PJ), Bolevec (PM) Bukovec (PM), Červený Hrádek (PM), Újezd (PM), Křimice (PM), Lobzy (PM), Radčice (PM), Dolany (PS), Dýšíná (PS), Hlince (PS), Jarov (PS), Kyšice (PS), Lhota (PS), Nynice (PS), Olešovice (PS), Radějov (PS), Studená (PS), Dobruška (RO), Jablečno (RO), Podmokly (RO), Vejvanov (RO), Horní Jadruž (TC), Chodský Újezd (TC), Pačín (TC), Prostiboř (TC), Zadní Chodov (TC).

Krajinné památkové zóny: 2 Plasko (PS), Chudenicko (KT)

Prohlášená ochranná pásma nemovitých kulturních památek se nacházejí v obcích Domažlice, Horšovský Týn, Dobruška, Kaceřov, Kašperk, Kladruby, Okrouhlé Hradiště, Plasy, Rabí, Spálené Poříčí, Štáhlavy, Švihov, Velhartice.

Navržena jsou ochranná pásma v obcích Chlumčany, Chotěšov, Nebílovy, Pajrek u Nýrska a Tachov.

⁴ Komentář k počtu památek před reidentifikací----

6.2 STRUČNÁ HISTORIE ARCHITEKTURY PLZEŇSKÉHO KRAJE

Období předrománské a románské

Historicky narostlý a mnohvrstevný profil památkového fondu Plzeňského kraje byl na počátku svého vývoje určen především přírodními a geograficko-politickými okolnostmi. Kraj ležel při hranici formujícího se českého státu, na západní straně při mocensky akcentované zemské hranici, vedené hlubokým hraničním hvozdem, který na některých místech zasahoval daleko do vnitrozemí. Na východní straně byl kraj od vlastního jádra českého knížectví oddělen hustě zalesněnou oblastí Brd a lesy pozdějšího tzv. královského hvozdů, kde se velké lesní komplexy zachovaly až do současnosti.

Nejstarší archeology zjišťovaná trasa dálkové cesty na území kraje náležela významné raně historické spojnici severního Německa a Podunají a procházela přes šumavský hřeben směrem na Hartmanice a Sušici. Její existence je hypoteticky kladena do merovejského období v 6. století.

Po stabilizaci českého státu v 9. a 10. století měla osnova dálkových cest zcela jiný charakter. Nejdůležitější byly spojnice středu českého státu a sousedních německých oblastí. Nepochybně nejdůležitější byla cesta z Prahy do Starého Plzně, který byl již v 10. století významným správním hradem doloženým poprvé v roce 976. Linie této cesty od Prahy přibližně kopírovala ještě pozdější státní silnice až do dnešních Rokycan, kde by přímo pokračovala právě na Plzeň. (Státní silnice se zde nověji zalamuje na Plzeň, ve směru cesty která zde vznikla po založení "nové" Plzně na sklonku 13. století.) V raném středověku vycházely z Plzně do Německa tři dálkové cesty. Z nich nejvýznamnější směřovala přímo do Řezna přes Domažlice. Severnější běžela cesta přes Kladruby a Tachov a Přimdu, jižnější pak v linii na Klatovy a Nýrsko. Významná severněji situovaná cesta spojovala přímo Tachov se středem Čech. Od Tachova byla vedena přes dnešní Černošín, Cebiv a Všeruby a dále ku Praze. Tyto základní trasy spojovaly lokální cesty, z nichž jedna spojovala opěrné body podél hranic. Raně středověká centra zeměpanské moci si zachovala vesměs svůj význam až do současnosti.

Starý Plzeň (doložený poprvé 976, avšak nepochybně podstatně staršího původu) tvořilo jednak velké hradiště na protáhlém hřebeni Hůrky na severním břehu Úslavy, jednak tzv. "Malá Strana" – zástavba pod hradištěm na tomtéž břehu, a další osídlení na jižním břehu řeky. Význam lokality dokládá doložená existence celkem pěti kostelů již v časně době, z nichž v původní podobě je zachována rotunda sv. Petra, jedna z nejstarších staveb u nás. Kostely sv. Vavřince a sv. Kříže na hradišti zanikly, v kostelech P. Marie a sv. Jana Křtitele jsou doposud zachovány fragmenty románských konstrukcí. I sama radiální urbanistická struktura Plzně je raně středověkého původu, neproměněna gotickými zásahy ve vrcholném středověku.

Při německé hranici bylo několik hradišť, která byla v 10. a 11. století nahrazována zeměpanskými hrady. V jejich okolí se dále rozvíjelo osídlení. Nejstarší Kosmův následovník, tzv. kanovník vyšehradský, uvádí, že k roku 1126 přestavěli Čechové některé pohraniční pevnosti, z nichž uvádí přímo *Přimdu* a *Tachov*. K roku 1131 je uváděno dokončení tachovského hradu, který se nacházel již na místě pozdějšího zámku. Ze znění zprávy vyplývá, že zde bylo opevněné místo již před přestavbou v době Soběslava I. Zeměpanský hrad v *Domažlicích* (s kostelem sv. Jakuba) je uváděn k polovině 11. století. Raně feudálního původu jsou rovněž *Klatovy*. Staré Klatovy ležely severně historického jádra pozdějšího města, kde je doložena existence tří románských kostelů (sv. Michala, sv. Jiří a sv. Jakuba), která dokládá význam lokality.

Ve 12. století bylo důležitým impulsem dalšího sídelního a architektonického rozvoje kraje založení několika významných a majetkově bohatě nadaných klášterů. *Kláster*

v *Kladrubech* (1115) měl rozsáhlé majetky na Tachovsku, Domažlicku i Plzeňsku. Monumentální pozdně románská výstavba kladrubského kláštera dokládá vyspělou stavební huť, která ovlivnila i architekturu ve svém okolí. Nejvýznamnějším jejím dílem mimo klášter byl kostel sv. Petra a Pavla ve *Svojsíně*. Silně zalesněné území severně dnešní Plzně bylo ve 12. století v majetku knížete a jeho družiníků. V roce 1144 založený *klášter v Plasech* zde byl centrem kolonizace. V okruhu jeho uměleckého vlivu je nepochybně nejpozoruhodnější stavbou kostel sv. Mikuláše v *Potvorově*, dílo vsutku nejvyšší umělecké úrovně v pozdně románském období. V širším okruhu plaského kláštera vznikly i pozdně románské kostely v *Dolním Jamném*, *Krašově*, *Vysoké Libyni* aj. Jižně od Starého Plzeňce byl 1145 založen cisterciácký *klášter v Pomuku*. Síť fundací sakrálních institucí doplnily ještě johanitská komenda v *Manětíně* (1182) a *klášter premonstrátek v Chotěšově* (1202). Kláštery v Kladrubech, Plasech a Chotěšově (manětínská komenda zanikla za husitských válek, pomucký klášter pak v 16. století) určovaly uměleckou atmosféru velké části kraje až do sklonku barokního období.

V dosahu jednotlivých center můžeme v raném středověku sledovat vývoj sídelní struktury, jejíž značná část byla dokončena do sklonku 12. století. Z prastarých lokalit lze uvést především *Vejprnice* (dokládáné falsem břevnovským již k roku 993). V jihozápadní části kraje zůstává dokladem románského osídlení sklonku 12. a počátku 13. století skupina vesnických kostelů: *Vícov*, *Zborovy*, *Strašín*, *Mouřenec*, *Malý Bor*, dále *Bukovec*, *Boršov*, *Hlohová a Srbice*, v západní části kraje pak *Staré Sedliště* a *Bor*, významným centrem byla zde i *Planá* jejíž oba kostely jsou již pozdně románského původu.

Počátky gotiky ve 13. století

Třinácté století přineslo dva různé a mimořádně silné impulsy do rozvoje kraje. Prvním bylo pronikání gotického slohu, druhým pak vysazení nových měst a gotická regulace starších lokalit a jejich přeměna v města a městečka.

Zcela pozoruhodným výkonem vstoupila do kraje raná gotika v jeho západní části. Byla jím výstavba biskupského hradu v *Horšovském Týně*, pozoruhodné a pravidelné dispozice kastelu s palácem v západním křídle a kostelem při jihovýchodním nároží. Tato náročná stavba vyvrcholila záhy po polovině století jedinečně prostorově řešenou hradní kaplí v jihozápadní věži, koncipovanou jako miniaturní trojlodní hala se silnou centralizující a vertikalizující tendencí. Architektura kaple je dílem prvořadého významu ve středoevropských souvislostech. Na Velkém předměstí za řekou vznikl tehdy raně gotický kostel sv. Apolináře. Významným dílem je i pravouhlý presbytář kostela v *Pivoni*, jehož vznik je kladen do druhé nebo počátku třetí čtvrti 13. století. Kostel patřil klášteru augustiniánů eremitů, který po reformě v roce 1256 zaznamenal velký rozmach a jehož podporovatelem byl i král Přemysl Otakar II.

Ten uvedl augustiniány i do *Domažlic*, které byly nově vysazeny na královské město roku 1260 jako důležitý článek řetězce silně opevněných měst na hranicích s německou říší. Město bylo opatřeno vynikajícím opevněním, typicky přemyslovského uspořádání s hustým sledem půlkruhových a na vnitřní straně uzavřených věží a branami vtaženými dovnitř hlavní hradby. Fundace kláštera ve městě byla aktivizována až po smrti krále v roce 1287. Po polovině 13. století bylo na pravidelném půdorysu vysazeno i město *Tachov*, obehnané dvojím pásem hradeb. Jako korunní město je uváděno poprvé v roce 1285. Hodnotu výstavby z doby vysazení města dokládá i světská architektura (část domu čp. 70). Nové město s opevněným hradem a raně gotickou přestavbou kostela rozšířilo i starou významnou osadu *Planá*. Vodní hrad v *Boru u Tachova* je poprvé připomínán 1263, kdy již v jeho sousedství vznikalo opevněné město (jehož hradby byly zbořeny většinou v 19. století).

Rovněž směrem do vnitrozemí byla již od první poloviny 13. století vysazována významná města jako Kladruby (kolem 1230), které patří k našim nejstarším městům. Pozoruhodným výkonem gotického urbanismu je nedaleké královské město *Stříbro* vysazené kolem roku 1240, kde jedinečnou památkou náročné raně gotické architektury je jen částečně zachovaný areál minoritského kláštera, velmi složitého architektonického vývoje. Kostelík sv. Petra má pravoúhlé kněžiště s dosud zachovanou raně gotickou klenbou.

V jižní části kraje jsou nejstarším městem patrně *Horažďovice*, jak dokládá typ jenom částečně zachovaných hradeb. Počátek stavby děkanského kostela je kladen do doby kolem 1260, stejně jako nejstarší části zámku (válcová věž původního hradu). Nedaleký zeměpanský hrad *Prácheň* přešel později – na počátku 14. století – do šlechtického majetku. *Klatovy* byly vysazeny Přemyslem Otakarem II. někdy před rokem 1270 jižně od významné starší, předlokační osady. Počáteční etapě vývoje města náleží začátky výstavby děkanského a dominikánského kostela. Dochovaná podoba městského opevnění je až vrcholně gotická. Osada *Sušice* se stala královským majetkem roku 1273, záhy na to zde bylo vysazeno královské město, opevněné ovšem až po 1322 z rozkazu krále Jana Lucemburského.

V severní a východní části kraje tak významnou lokační aktivitu nezaznamenáme. Města zde byla podstatně menší, méně důležitá a zůstala zpravidla nehrazená: *Manětín* (1235), *Žihle* (1238), *Kralovice* (1239), *Úterý* (1233). Nehrazené zůstalo i město *Dobřany*, ve kterém byl 1260 založen zaniklý klášter magdalenitek. Po té, co roku 1239 získal kladrubský klášter celý přeštický újezd, byly i *Přeštice* povýšeny na městečko ve třetí čtvrti 13. století.

Vyvrcholením lokačních aktivit v kraji bylo královské založení města *Plzeň* králem Václavem II. 1295. Jeho půdorysná osnova, vytyčená královským lokátorem Jindřichem je dokonale pravidelná a přímo příkladným dílem aplikace prastarého hypodamického typu v rámci středověkého urbanismu. Plzeň se tak řadí mezi nejskvělejší přemyslovské lokace, chronologicky stojí na jejich konci a je typově jejich završením. Nové město zahrnuje starší obce Malice a Bory, ležící v jeho sousedství. Od počátku své existence byla Plzeň hrazeným městem. Hradby jsou jako stojící zmiňovány již roku 1307. Na pravidelném rozvrhu deseti ulic v pravoúhlém rastru se středním ohromným obdélným náměstím (193 x 139 m) bylo vyměřeno přibližně 290 městišť. Již k roku 1300 je doložena existence františkánské komunity ve městě, usazené nepochybně ve stavebním provizoriu ale již na definitivním místě. V téže době začala stavba prvního farního chrámu sv. Bartoloměje. Bohužel již zaniklý dominikánský klášter vznikl ve městě až ve druhé čtvrti 14. století. 14. a 15. století byly obdobím skvělého rozvoje města a jeho architektury, které naplnilo funkci svého zakladatele a bylo centrem kraje a oporou královské moci. Od roku 1363 byla Plzeň vybavena zeměpanskou zbrojnicí a zásobárnou obilí. Hospodářskou sílu čerpalo město z obchodu jako klíčová lokalita na trasách z Prahy do Řezna a Norimberka, z nichž druhá byla vůbec nejdůležitější cestou vrcholně a pozdně středověkých Čech. Záhy po svém založení vyrostla Plzeň i ve významné umělecké centrum kraje, které – spolu s velkými kláštéry – určovalo jeho umělecký profil.

Právě ve druhé polovině 13. století poněkud zeslábla umělecká aktivita nedávno dobudovaných velkých klášterů. Výjimku představuje stavba tzv. "královské kaple" v *Plasech*, původně zřejmě součást klášterního infirmeria z doby kolem poloviny 13. století. Velká stavební aktivita probíhala v době vlády Václava II. i v *pomuckém klášteře* cisterciáků, jak naznačují sporé fragmenty zaniklého areálu. Ohlas klášterní huti vykazují venkovské kostelíky v okolí, kupř.: presbytář kostela sv. Jakuba v *Nepomuku*, kostel v *Prádle*, *Řesanovicích*, *Bezděkově*, *Budislavicích* či *Kasejovicích*.

I stavební venkovskou činnost v ostatních částech kraje prostoupila raná gotika v průběhu 13. století, jako dokládají kostely ve *Svojšicích*, *Dešenovicích*, *Běhařově* nebo *Janovicích nad Úhlavou* na Klatovsku, kostely v *Šitboři* na Domažlicku, v *Racově* či *Chodském Újezdě* na Tachovsku, v *Oboře* na plaském panství, ve *Stvolnách* u Manětína, nebo

Skočicích a Chylicích na Rokycansku. Právě ve východní části kraje byla ovšem stavební činnost nejméně početná. Samy Rokycany zůstaly ve 13. století ještě tržní vsí v majetku pražských biskupů.

Ve 13. století vznikla v kraji řada významných hradů. Součástí královského hvozdu byl tehdy vzniklý hrádek *Angerbach* nedaleko Kožlan, dnes zachovaný pouze ve fragmentech. Významnými šlechtickými sídly byly hrady bergfritového typu jako *Zbiroh* (po 1230), *Krašov* (před 1232), *Litice*, *Potštejn* (před 1259). Ke sklonku století pak náleží vznik hradů *Krasikova*, *Volfštejna* ad. Z poslední čtvrtiny 13. století pochází i nejstarší část hradu *Klenová*.

Vrcholná gotika 14. století

Ve 14. a na počátku 15. století hrála *Plzeň* roli hospodářského centra kraje. Městské hradby z počátku 14. století a s pozdějšími zlepšeními a úpravami jsou bohužel zachovány jen ve fragmentech. Nejdůležitější stavbou města byl farní chrám sv. Bartoloměje, jehož první stavba je doložena již 1307. Roku 1310 získal patronátní právo ke kostelu řád německých rytířů. Tento kostel později ustoupil stavbě nového monumentálního chrámu. Jeho výstavba začala po polovině 14. století současně stavbou presbytáře i západních věží. Vývojově složitý a architektonicky skvělý chrám byl budován až do počátku 16. století. Na náměstí se kolem kostela rozkládal hřbitov, volně v prostoru náměstí pak stály škola (po 1320), krámce soukeníků a kožišníků, chlebné lavice a první, dřevěné masné krámy, přemístěné 1392 k Pražské bráně a nahrazené zděnou stavbou. 14. století náleží i hodnotná architektura františkánského kláštera, poškozeného při obléhání města 1433-1434 a opraveného a přestavěného po polovině 15. století. Areál dominikánského kláštera z druhé poloviny 14. století zanikl beze stop při bourání městských hradeb v 19. století. Větší rozmach zděné zástavby městských domů lze předpokládat až po polovině 14. století. Jejich substrukce i části nadzemních konstrukcí byly v minulých desetiletích zjištěny stavebně-historickými průzkumy (SÚRPMO).

Ve 14. století se intenzivně rozvinula stavební aktivita i v řadě dalších lokálních center. Na počátku 14. století bylo vysazeno město *Rokycany*, na hlavní cestě k Praze. Monumentální trojlodí děkanského kostela vzniklo v následujících desetiletích a 1362 bylo při něm založeno augustiniánské proboštství (zaniklé 1546). Rokycanské hradby vznikaly na sklonku 14. století a tehdy i nejstarší zděné městské domy. Pravidelný rozvrh mělo i městečko *Mýto* s kostelem doloženým 1359. Jeho polepšení souviselo s držením nedalekého *Zbiroha* Rožmberky.

Severně Plzně přibýly ke starším městečkům *Kožlany* (1313), *Rabštejn* (1337), *Nečtiny* a *Všeruby*. Především vývoj *Rabštejna* byl ve 14. století pozoruhodný. Opevněné městečko bylo dominováno silným hradem a velkým kostelem. Jižně Plzně vznikla menší městečka *Stod*, *Kasejovice*, *Spálené Pořící*, na Klatovsku pak *Nýrsko*, *Strážov*, *Kolinec* a především *Kašperské Hory*.

Ve významných městských centrech pokračovala monumentální výstavba. *Horšovský Týn* byl opevňován po 1375, současně vznikaly i první zděné domy. Na Velkém předměstí je dílem téže doby presbytář kostela sv. Apolináře s vynikajícími detaily parléřovského ražení. V nedalekém *Horšově* získal v téže době původem románský kostel nové gotické kněžiště a dosud zachované krásné gotické krovy. Na sklonku 14. století bylo vybudováno vzdušné dvoulodí děkanského chrámu v *Domažlicích*. Znamenitým technickým i fortifikačním dílem vrcholné gotiky jsou hradby v *Tachově*, které tehdy nahradily staré valové opevnění. Farní kostel v téže lokalitě prezentuje kvalitní architekturu karlovské doby s výraznou vertikální tendencí hlavních prostorů. Vznikl ve třetí čtvrtině 14. století. Raně gotický kostel P. Marie v *Klatovech* procházel od sklonku 14. století přestavbou započatou novým presbytářem (do

1410) s klenbou již pozdně gotického typu. Trojlodí bylo dokončeno až během 16. století. V *Nepomuku* bylo od roku 1360 budováno trojlodí kostela sv. Jakuba. Románský kostel Narození P. Marie ve *Starém Plzenci* byl goticky přestavován již od roku 1340.

K vrcholům architektonické činnosti 14. století náleží budování hradů. Královským založením Jana Lucemburského vznikl po 1330 *Preitenstein* u Nečtin. Skvělými díly byly především karlovske hrady *Kašperk* (1356) a *Radyně* (1361), která je působivou dominantou Plzeňska a zároveň reprezentantem základní typově proměny hradního stavitelství. Ze šlechtických staveb 14. století lze jmenovat *Bezručice*, *Vrtbu*, *Bělou* (1315), *Buben* (po 1333), *Gutštejn* (1316) a další. Zvláště výstavný byl hrad *Libštejn* nad Berounkou (1361) vystavěný Oldřichem z Hedčan, "magistrem fabricae" Karla IV. *Velhartický hrad* z konce 13. století prošel kolem 1350 velkou přestavbou. Bušek II. z Velhartic nechal v polovině století vystavět nový hrad *Herštejn*. *Vlčejn* na Rokycansku byl dalším opevněným opěrným bodem rožmberské moci v této končině. Slohově vysoce pozoruhodný byl hrad *Roupov*, velkolepě přestavěný 1380-1393. Něpr z Roupova, přední úředník Václava IV., zde nechal za účasti dvorské huti vybudovat luxusní sídlo, blížíci se proměně hradu na zámek. Ve 14. století proběhla i první významná etapa rozšiřování hradu *Rábí*, jehož nejstarší díl vznikl o století dříve.

V první polovině 14. století pokračovala ještě stavební činnost v klášteře v *Pomuku*. Naproti tomu architektonické aktivity v *Plasech* jsou méně zřetelné. Kolem 1370 vzniklo monumentální vrcholně gotické kněžiště románské klášterní baziliky v *Kladrubech*. Jižně od kostela byla současně vybudována i kaple Všech svatých, nádherná jednopodporová centrála, která nahradila starší románskou stavbu.

Ve venkovské architektuře – především na Klatovsku, kde byla pozemková držba poměrně rozdrobená – vznikaly četné tvrze: *Svojsice*, *Čachrov* ad. Ve venkovské sakrální architektuře je pak středoevropsky významným výkonem nádherná, cihlová architektura kostela sv. Mikuláše v *Čečovicích* (před 1356). Kostel v *Loučimi* (kolem 1330) stojí na počátku kostelního typu jednopodporových centrál. Výstavba venkovských kostelů i přestavby starších románských staveb trvají po celé 14. století, kolem jeho poloviny je nápadný nárůst umělecké náročnosti. Uvedme jenom kostely: ve *Stvolnech* (po 1300), *Dýšíně* (1328), *Krsech*, *Kožlanech*, *Lukové*, *Vrčeni*, *Žakavě*, *Horních Sekyřanech* (1375), *Sulislavi*, *Holostřevech* a jinde. Velmi hodnotnou drobnou architekturou je sakristie kostela ve *Všerubech* s nápadnými ohlasy parléřovského stylu.

Posléze se pak ve 14. století setkáme se zajímavými výkony vesnického urbanismu. Zřejmě již v době Jana Lucemburského byly nově urbanisticky organizovány chodské vesnice na Tachovsku a Domažlicku, jejichž struktura má emfyteutický charakter. Významnými urbanistickými celky jsou i vesnice: *Lipnice*, *Losiná*, *Tymákov* (1379) a další.

Ve svém celku přineslo 14. století dovršení osídlení kraje a pozoruhodné a umělecky náročně a ideově bohaté propracování jeho architektonického profilu. Předchozí vývoj byl tak znamenitě zhodnocen, pro další pak položeny velmi kvalitní předpoklady.

Pozdně gotická architektura

Na samém počátku husitských válek se na podzim 1419 stala Plzeň významným centrem husitských radikálů, vedených knězem Václavem Korandou, pocházejícím z bohaté plzeňské rodiny. Byly navázány vztahy s dalšími husitskými městy v kraji jako byly Klatovy, Domažlice, Sušice. V městě samém však sílil odpor proti radikálům a okolní krajinu ovládal landfrýd, vedený katolickou šlechtou. Již v březnu 1420 opouštějí radikálové Plzeň a přecházejí do nově založeného Tábora. Válečné události následujících měsíců zasáhly ničivě i ostatní významná centra kraje, především kláštery. Dobyty a poničeny byly: Pomuk (1420),

v roce 1421 Kladruby, Chotěšov, Plasy a Pivoň a arcibiskupské město Rokycany a posléze roku 1422 i arcibiskupské sídlo v Horšovském Týně. Následovala rozsáhlá sekularizace církevních majetků, kterých se zmocnila světská šlechta, především Švamberkové, Gutštejnové, Kolowratové a Rýzmbekové. Později v polovině 15. století pronikli na Plzeňsko i Šternberkové, kteří se zmocnili panství pomuckého kláštera. Klášterní komunity byly až do 30. let a později rozptýleny, jejich život se obnovoval v podstatně skromnějších podmínkách. Majetek klášterů na Plzeňsku mezi počátkem a polovinou 15. století klesl na přibližně 5% někdejšího stavu.

Od roku 1420 bylo město Plzeň trvalou oporou katolické a císařské moci v Čechách. Význam této pevnosti si uvědomoval i císař Zikmund, jak dokládají hospodářské výsady, kterými město opatřil, především rozsáhlá osvobození od cel. Sílu pevnosti a její katolickou věrnost prověřilo tři čtvrtě roku trvající obležení v létech 1433-1434, po jehož neúspěšném ukončení a pod vlivem zpráv o změně politické situace v Praze, odtáhla tábořská a sirotčí vojska k Lipanům. 19. září 1434 vydal císař Zikmund v Řezně proslulou zlatou bulu, kterou nejen ocenil věrnost Plzeňských v boji proti husitům, ale i znamenitě polepšil jejich již předchozí velké hospodářské výsady (svobodný obchod pro všechny plzeňské obyvatele a všechny druhy zboží v Čechách i v římské říši). Tyto výsady povýšily Plzeň na úroveň práv svobodných říšských měst a podmínily masivní nárůst obchodu s nejnámennějšími říšskými centry: Norimberkem, Frankfurtem nad Mohanem, Horním Porýním, ale i Salzburkem a severoitalskými centry. Tím byly položeny i základy nevídaného ekonomického a dále i uměleckého rozmachu, který prožila Plzeň v následujících desetiletích. Kolem poloviny století se rozrůstá i majetková držba města o řadu vsí. I v dalších válečných událostech poloviny 15. století zůstala Plzeň vždy mocnou silou na katolické straně sporu.

Od čtvrtého desetiletí lze v Plzni sledovat obnovenou stavební činnost na poškozených starších stavbách (františkánský klášter, ale i pokračování výstavby děkanského kostela). Na konci vlády Jiřího z Poděbrad přesídlila do bezpečí plzeňských hradeb na šest let i pražská kapitula v čele se slavným humanistou Hilariem Litoměřickým, což nepochybně motivovalo další vzrůst kultury a vzdělanosti ve městě. Ekonomické a politické síle města Plzně plně odpovídala velkolepá stavební činnost ve druhé polovině 15. a na počátku 16. století. Jejím hlavním reprezentantem byla dostavba *kostela sv. Bartoloměje*, která začala zřejmě záhy po husitských válkách. Podle nejnovějšího poznání byla nejdříve zbudována sakristie s depozitářem, ve třetí čtvrtině století se již rozvinula výstavba trojlodí, jehož síťové a hvězdicové klenby vznikly někdy kolem roku 1480. Současně bylo zaklenuto severní podvěží a podkruchtí. Krásná šternberská kaple byla postavena kolem roku 1500 a na ní navázaly obě předsíně lodí. Po požáru v roce 1525 byly obnoveny střechy a severní věž. Puristická restaurace chrámu byla provedena Josefem Mockerem v létech 1880-83, pietnější oprava Kamila Hilberta po 1907. Františkánský klášter, vážně poškozený při obléhání 1434 byl obnovován až do druhého desetiletí 16. století.

Vynikající byla i výstavba měšťských domů v Plzni. Znamenitou památkou byl dům Říhovský (čp. 201), počátky jehož velkolepé výstavby lze klást již před husitské války. Dům na parcele imponující šířky (22 m) dovolil rozvinout monumentální architekturu. Arkýřová kaple nesla datum "1423", další výstavba domu byla pozdně gotická a renesanční. Mimořádná měšťská architektura byla bohužel zbořena v roce 1859. Dům čp. 134 na jižní straně plzeňského náměstí je pozdně gotickou novostavbou z doby po požáru 1507. O mimořádné výstavnosti svědčí množství kamenných detailů a rovněž sklípková klenba, dosvědčující působení saských vlivů v plzeňské architektuře první čtvrtiny 16. století. Z dalších pozdně gotických domů uveďme kupř. dům čp. 86 a 89 (oba později přestavované, ale s hodnotnými gotickými prvky), dům čp. 114 rovněž později přestavěný (s významnými prostory sklepů, pocházejícími již ze 14. století), nebo dům čp. 288, který na místě starší stavby zničené požárem 1507 vznikl až po roce 1515.

Významu a rozsahu stavební činnosti, která probíhala v Plzni, mohly v kraji konkurovat pouze nejnáročnější podniky bohatých šlechticů. Fortifikační zlepšení byla tehdy realizována na *Zbizoze* a *Libštejně*, který byl vybaven velmi pokročilým obranným systémem s předsunutými baštami. Rozsáhlá přestavba hradu *Roupova* přinesla stavbu nového opevnění předhradí s velkými baštami, k čelu hradu bylo připojeno nové křídlo s velkým prostorem kuchyně s charakteristickým osmibokým komínem. Nově byl tehdy založen a budován hrad *Zelená hora*, kde vznikl i pozdně gotický zámecký kostel. Vrchol hradní výstavby však nepochybně představují dva objekty pánů z Rýzemberka na Klatovsku – totiž Rábí a Švihov. Monumentální opevnění velkého hradu *Rábí* i ve své nedokončené podobě představuje jednu z nejvelkolepějších středověkých pevností v celé evropské architektuře. Součástí hradního areálu byl i kostel Nejsvětější Trojice. Vodní hrad *Švihov* byl rovněž dokonale opevněn a svým vnitřním uspořádáním poskytoval již i pohodlí a luxus zámeckého charakteru. Na dostavbě jeho fortifikací se podílel i královský architekt Benedikt Ried. Obě tyto stavby náleží k nejhodnotnějším hradním architekturám ve středoevropském měřítku. Rozsáhlá byla stavební činnost i na *hradě v Boru u Tachova*. Na konci 15. století vzniklo i vnější opevnění hradu *Rýzemberka*.

Oproti významným stavebním akcím světské šlechty, byla činnost velkých klášterů v tomto období téměř absentní. Výjimku představuje oprava klášterního kostela v *Kladrubech* dokončená do roku 1504. Písemně je doloženo, že obnovený chrám byl bohatě vyzdoben. Výstavba nebo přestavby městských kostelů byly početnější. Vznik špitálního kostela v Boru u Tachova, vybaveného sklípkovou klenbou, souvisí zřejmě s činností stavební huti na tamním hradě. Významnými stavbami v okolí byly kostely v *Brodu nad Tichou* a v *Plané*. Významnou církevní architekturou je *poutní kostel sv. Anny u Horšovského Týna*, jehož presbytář klene složitá síťová klenba. Dokončen byl 1516. Z dalších kostelních staveb třeba uvést přestavbu kostela ve *Velharticích*, jejíž podvěží je sklípkově zaklenuto. Sklípkové klenby byly uplatněny i v trojlodí kostela v *Nezamyslicích*. Dokončení a zaklenutí síňového trojlodí děkanského kostela Narození P. Marie v *Klatovech* provedené mistrem Antonínem mezi léty 1550-60, charakterizuje užití pozdně gotických hvězdicových kleneb již na samém rozhraní nejpozdější gotiky a renesance.

V průběhu sklonku 15. a počátku 16. století došlo k živému stavebnímu vývoji západočeských měst a městeček. Tehdy nabyly na architektonickém významu *Rokycany*, jak dokládají zachované zbytky hradeb a průzkumy zjištěné gotické domy v měšťanské zástavbě. Gotické městské domy v té době vznikaly i ve *Starém Plzenci*. Ve *Stříbře* bylo na počátku 16. století budováno nové a dobře koncipované opevnění, předsunuté do předpolí a počítající již s nejnovějšími způsoby obléhací taktiky a techniky. Naproti tomu posílení hradeb v *Tachově* bylo poměrně jednoduché a tradiční. Velmi rozsáhlá výstavba probíhala v *Domažlicích*, kde již kolem roku 1500 zobecnily kamenné domy s podloubími. Výrazně zdokonaleno bylo i městské opevnění. Urbanisticky i architektonicky byly pozoruhodným zjevem *Poběžovice*, vysazené na městečko v roce 1459. Po té následovala výstavba nového farního kostela, kamenných hradeb a zajímavého hradu. Z malých městeček si připomeňme i tehdy vysazené *Hory Matky Boží*.

Velký počet drobné šlechty vedl ke vzniku četné řady tvrzí, k nejvýznamnějším patří drobné panské sídlo ve *Vlkošově* u Nečtin, tvrze v *Bezděkově*, některých dalších lokalitách na Klatovsku, nebo zajímavá věžovitá tvrz ve *Lštění* na Domažlicku. Posléze pozdně gotického původu jsou i některé významné venkovské stavby, jak dokládá špýchárek v Blízanovech u Klatov, nebo zděné stavby z gotickými detaily v chodských vesnicích. Smysl pro architektonické a umělecké zhodnocení krajiny dokládají nejstarší Boží muka, která na Stříbrsku, Tachovsku a jinde vznikala již od sklonku 15. století.

V období pozdního středověku se proměnila topografická struktura významné stavební činnosti. Zatímco v raném středověku byly nejvýznamnějšími lokalitami opevněná místa a

později města při hranicích země a centrum Starý Plzenec na cestě do středu země, později hrály významnou roli velké kláštery. Ve vrcholném středověku tuto síť doplnilo nové centrum v Plzni a stavby hradů na šlechtickém majetku. Pro pozdní středověk je dominantní postavení Plzně, hradů nejvýznamnější šlechticů a některých měst západně od Plzně (Stříbro, Klatovy, Domažlice atd.). Zároveň však lze především v 16. století sledovat rozvoj zděné architektury a zvyšování architektonického standardu na celé rozloze sledovaného území.

Renesanční architektura

Renesance vstupuje na území kraje jako luxusní import, zprostředkovaný novým a prestižním šlechtickým rodem Gyspeků z Gryspachu. Jeho první představitel Florián Gyspek, sekretář české komory a rádce Ferdinanda I., získal od Viléma z Prostiboře 1539 rozsáhlé panství *Kaceřov*, které představovalo zhruba východní polovinu předhusitského panství plaského kláštera. Hned v roce 1540 začal s přestavbou starší tvrze na náročný renesanční zámek, na kterém se uplatnily velmi vyspělé formy, inspirované soudobými italskými architektonickými předlohami serliovského typu. Stavba v době svého vzniku náležela k nejprogresivnějším a esteticky nejnáročnějším středoevropským architekturám. Byla budována postupně až do třetí čtvrti 16. století. Na stavbě se určitě podílely umělecké síly dvorského okruhu. Menší panské sídlo představovala na panství i renesanční (patrně dvoukřídlá) tvrz v *Sechuticích* u Kralovic. V městě *Kralovice* byl péčí Floriana Gyspeka v letech 1575-1581 nahrazen původní raně gotický farní kostel monumentální renesanční novostavbou, podle dle projektu dvorního architekta Ulrica Aostalli.

Na gyspekovskou aktivitu navázala renesanční stavební činnost v samotné *Plzni*. Jejím nejvýznamnějším dílem je velkolepá architektura plzeňské *radnice*, z let 1554-58, jejíž stavitel Giovanni de Stazio vyšel zřejmě právě z gyspekovské kaceřovské huti. Naznačuje to nápadná slohová příbuznost obou realizací. Ve druhé polovině 16. a na počátku 17. století se renesanční architektura v Plzni znamenitě rozvinula, nejvýznamnější díly jsou některé měšťanské domy s dosud zachovanými architektonickými detaily nebo některými vnitřními prostory (čp. 6, 97, 106, 131, 132, 1344, 135, 138, 170, 288 a jiné). Císařský dům v sousedství radnice (čp. 290) vznikl propojením a přestavbou dvou starších renesančních domů v letech 1606-9, dle návrhu císařova architekta Giovanni Maria Filippiho. Hodnotnou technickou již raně renesanční stavbou je pak vodárenská věž z roku 1541.

Mezi dalšími městy v kraji mělo nejvýznamnější postavení z hlediska stavebních aktivit i nadále *Stříbro*, jehož radnice již z roku 1543 byla nákladně přestavěna po požáru v letech 1588-89. Především v prostoru náměstí má mnoho domů renesanční jádra dispozic, nárožní dům s arkýřem (čp. 15) má původní renesanční portál datovaný 1585. Rovněž děkanský kostel Všechn svatých, vzniklý do roku 1565 podstatnou přestavbou a rozšířením starší gotické stavby, byl typickým dílem slohového rozhraní nejpozdější gotiky a renesance. Následně pak vznikl hřbitovní kostel P. Marie v letech 1573-74. V *Plané* byl hrad renesančně přestavován a ve městě vznikly hodnotné renesanční domy (z nichž některé – kupř. dům s renesančními štíty čp. 67) byly bohužel zbořeny. Kolem poloviny 16. století vzniklo městečko *Michalovy Hory* jako hornická obec, která po zániku dolování opět poklesla na úroveň pouhé vsi. Nejvýznamnějším centrem renesance na Domažlicku byl nepochybně *Horšovský Týn*, jehož hrad byl po požáru v roce 1547 přestavěn v několika etapách na výpravný renesanční zámek. Jižní palác s arkádami z doby kolem 1560 vznikl dle projektu Agostina Galli, známého i

z Prahy. Poměrně skromnější stavbou je zámek v nedalekých *Kanicích*. Teprve v renesančním období bylo vysazeno městečko *Všeruby* na Domažlicku.

V jižní části kraje se ve městech uplatnila renesance významněji v *Klatovech*, kde tehdy vznikly věžové dominanty (Černá a Bílá věž) a některé velmi hodnotné měšťanské domy. Rozvoj městské zástavby lze sledovat i v *Sušici* renesančními přestavbami starších pozdně gotických domů (muzeum, lékárna). Hřbitovní kostel P. Marie – opravovaný po požáru v roce 1591 – byl v interiéru vybaven ještě klenbou s bohatým hvězdicovým vzorcem, již pouze dekorativního významu. Gotizující klenbu podobného typu má hřbitovní kostel ve *Velharticích*, kde menší renesanční úpravy probíhaly i na hradě.

Ve východní části kraje lze sledovat významnou renesanční výstavbu v *Rokycanech*, kde lze sledovat stopy stavební aktivity 16. století v řadě městských domů, a nejvýznamnější památkou této doby je nepochybně hřbitovní kostel Nejsvětější Trojice, dokončený 1609.

Novým stavebním typem, který se prosadil ve velkém měřítku až v renesanci, bylo venkovské šlechtické sídlo – zámek. Některé starší hradní rezidence byly renesančně upravovány: *Zbiroh*, *Roupov*, *Zelená hora*, *Rabštejn* ad. Jiné – byť i výstavné – hrady byly tehdy opouštěny (Libštejn). Především ve druhé polovině 16. a na počátku 17. století lze hlavně v jižní a východní části kraje – kde byla většina panství v držení světské šlechty – doložit živou stavební činnost na poli zámecké architektury. Hodnotné architektury tvrzí a menších zámků vznikly tehdy na Klatovsku v *Hrádku* (kol. 1590), *Mokrosukách* (po 1579), *Žichovicích* (po 1603) a *Červeném Poříčí* (před 1569 a po 1600). Na Přešticku pak uveďme jako nejhodnotnější stavby *Lužany* (1583), *Ptenín* (po 1548), a především *Štáhlavy* (kolem 1600) a *Spálené Poříčí* (před 1617).

Barokní architektura

Rozhraní mezi renesancí a barokem představují na Plzeňsku desetiletí třicetileté války, v jejichž neklidných dobách nákladnější stavební podniky stagnovaly a činnost se omezovala především na zahlazování vzniklých škod. Pro architektonické aktivity barokního období má základní význam podstatná změna z hlediska pozemkové držby a ekonomické síly možných stavebníků. Jako zcela nejvýznamnější podnikatelé velkých staveb vystupují opět velké kláštery (Kladruby, Plasy, Chotěšov), které po porážce stavovského povstání velmi úspěšně obnovily svou původní pozemkovou držbu. Tento návrat předhusitského majetku do rukou církevních institucí se týká právě a jedině klášterů rezidujících přímo v kraji. Naproti tomu jiné církevní instituce – kupř. pražské biskupství, johanité, němečtí rytíři a další – své velké předhusitské majetky zpět nezískaly. Proto v celkovém rozsahu i v barokním období byla církevní pozemková držba menší než před husitskými válkami.

Je dokonce velmi charakteristickým rysem západočeského baroka, že velké kláštery objednávaly nejdůležitější realizace. Právě tito stavebníci přivedli již v 17. a rovněž v 18. století do kraje nejvýznamnější soudobé pražské architekty, umělce vsutku evropského významu. I proto vykazuje západočeské baroko od počátku vysokou úroveň danou oním pražským importem, který později silně ovlivnil i lokální tvorbu. Co rozsahu stavebních aktivit nemohli ostatní stavebníci s kláštery soutěžit, a jenom nemnozí – nejvýznamnější šlechtičtí stavebníci – se pak klášterům vyrovnali alespoň z hlediska umělecké náročnosti stavebních podniků. Drobná šlechta a města pak co umělecké náročnosti zaostávají. V 18. století se však z hlavních center barokního umění tvůrčí pohoda rozlévá po celém kraji a kvalitativně i invenčně poutavá tvorba proniká i do malých městeček a vsí. Vedle zakladatelského a budovatelského díla románské a především gotické architektury tak baroko představuje druhou etapu silné a identifikující umělecké formace kraje. Jím určená podoba v naprosté většině kraje je dodnes převládající. V okolí Plas, na Manětínsku a jinde lze

dokonce mluvit o poměrně souvislém zachování barokní krajiny, která je mimořádnou a z kulturního i přírodního hlediska evropsky významnou hodnotou, a měla by si vyžádat plného respektu a účinné ochrany.

I velké a bohaté kláštery však musely poměrně dlouhou dobu konsolidovat své ekonomické základy. Proto stavební činnost začíná nejdříve ve třetí čtvrti 17. století a zprvu je vyvolána neutěšeným stavem starších budov. Nejdříve se rozbíhá stavební činnost v *Plasech*. Doložené stavební podniky (1628) se omezovaly právě na opravy ruinovaných staveb. Teprve přestavba románského klášterního kostela Nanebevzetí P. Marie v letech 1661-1668 vykazuje – především v řešení průčelí – vyspělé raně barokní rysy. V následujícím období (v době vlády opata Ondřeje Trojera, 1681-99) se pak rozeběhla vskutku velkorysá stavební činnost dle projektů nejvýznamnějšího v Čechách působícího architekta té doby, Jeana Baptiste Matheye (prelatura, velká sýpka, kostel sv. Václava). Současně byly plánovány a prováděny některé stavby na ohromném klášterním panství. Ve srovnání s plaskými podniky byla výstavba konventu a prelatury kláštera v Kladrubech (po 1660) slohově konzervativní. Ani stavba tzv. letní prelatury a přilehlých stájí (před 1700) ještě nevystoupila nad kvalitativní a názorový průměr.

Významnou stavební akcí raného baroka byla i výstavba jezuitské koleje a kostela sv. Ignáce a P. Marie v *Klatovech* (1655-1679). I zde byli u díla vynikající pražští umělci Carlo Lurago a později Giovanni Domenico Orsi. Orsi byl i projektantem hodnotné architektury nově založeného paulánského kláštera ve *Světcích u Tachova* (před 1680), který je dnes jenom ruinou. Z menších sakrálních podniků připomeňme kapucínský klášter v *Horšovském Týně* (kol 1650), jednoduchou raně barokní výstavbu kláštera a dostavbu lodí kostela augustiniánského kláštera v *Pivoni*, dnes již jenom zřícenina kostela sv. Apoleny pod *Přimdou*. Z iniciativy tepelského kláštera byl v letech 1692-95 vybudován kostel sv. Jakuba v *Úterý*, dle projektu pražského architekta Kryštofa Dientzenhofera.

V zámecké architektuře v 17. století lze zmínit jen několik málo staveb: raně barokní zámek ve *Velkých Dvorcích* (po 1675), pojatý ještě jako čtyřkřídový blok, zámek v *Trhanově* (1676-77), přestavba zámku v *Poběžovicích* (1682-95). Významnější byly raně barokní přestavby zámku *Zelená hora* v poslední třetině 17. století. Na zelenohorském panství vznikla tehdy i zajímavá centrála kaple ve *Vrčeni*. Dílem samotného sklonku 17. století byla náhrada staršího poutního kostela sv. Barbory raně barokní novostavbou v *Manětíně* – nesprávně spojanou s tvorbou J. B. Matheye.

I do měst pronikalo baroko pouze pomalu. Na sklonku století se významnější prosadilo v domovní architektuře v Klatovech při stavebních akcích po požáru v roce 1689. Raně baroko vytvořilo i hodnotnou drobnou dominantu *Sušice*, kterou je kaple Anděla Strážného.

V prvním desetiletí 18. století dochází v západočeské architektuře přímo k explozi vrcholně barokní stavební aktivity nejvyšší umělecké hodnoty. Ta je spojena se jménem skvělého architekta Jana Blažeje Santiniho-Aichela, který v roce 1707 vstoupil do služeb plaského a 1710 kladrubského kláštera. Pro vynikající opaty Eugena Tytla (Plasy) a Maura Fintzgutha (Kladruba) navrhl a realizoval celou řadu staveb, udivujících jak svou uměleckou originalitou tak naprosto špičkovou kvalitou. Při realizaci těchto staveb vyrostla generace zkušených polírů a dalších stavebních řemeslníků, která jistě zprostředkovala znamenitou úroveň i do dalších lokalit. První Santiniho stavbou pro plaský klášter byla kaple Jména P. Marie v *Mladoticích* (1708-1710). Hlavními úkoly byly pak projekty novostavby konventu a konventního kostela v *Plasech* (od 1711) a poutního kostela a probošství v *Mariánské Týnici* u Kralovic (od 1711). Ohromné a brilantně koncipované areály byly stavěny po řadu desetiletí a nebyly ani dokončeny do zrušení plaského kláštera (1785). Santini navrhl a částečně realizoval i četné další stavby na plaském panství: rezidenci v *Nebřezínách*, přestavbu kostela sv. Prokopa ve *Všehrdech*, hospodářské dvory *Kalec* a *Hubenov* aj. Po poměrně časně smrti tohoto architekta (1723) dokončoval jeho stavby zkušený polír Matěj Ondřej Kondel, který

sám navrhl kupř. přestavbu kostelů v *Kozojedech*, *Kostelci nad Mží*, stavbu dvora *Lednice*, panské hospody na Dyškánce v *Hadačce*. Ve svém vlastním díle po přesídlení do Plzně se projevoval jako oddaný Santiniho epigon: kaple v *Druztové*, přestavba kostela v *Plzni Doubravce* aj. Dílem vzdáleného Santiniho ohlasu je kostel sv. Jana Nepomuckého v *Nových Mitrovicích* (po 1720).

Hlavním Santiniho úkolem v *Kladrubech* byla barokně gotická přestavba ohromné pozdně románské klášterní baziliky (1711-1726), která patří k umělcovým nejoriginálnějším dílům. Pro opata Fintzgutha dále realizoval stavbu kaple v *Ostrově u Stříbra* i letní rezidence ve *Skapcích* (bohužel zcela zničenou utilitární nedávnou přestavbou). Na sklonku třetího desetiletí vstoupil do služeb kladrubského kláštera další geniální pražský architekt – Kilián Ignác Dientzenhofer. Jeho vynikajícím dílem je budova nového konventu v *kladrubského kláštera*, na klášterním panství vznikl na základě jeho projektu zřejmě kostel sv. Martina v *Damnově* (kolem 1740). Další velkou zakázkou kladrubských benediktinů, s jejíž realizací započal Kilián Ignác Dientzenhofer byla stavba kostela a benediktinského probošství v *Přešticích*. Stavbu ohromného kostela po Dientzenhoferově smrti dokončovali další pražští architekti v kladrubských službách – Anselmo Lurago a Antonín Haffenecker.

Kilián Ignác Dientzenhofer ovšem vstoupil do uměleckých dějin kraje ještě dříve, než byl zaměstnán kladrubskými benediktiny. Jeho vynikajícím časným dílem je poutní kostel v *Nicově* u Plánice (1720-30), v téže době se zřejmě podílel i na drobných úpravách jezuitského kostela v *Klatovech*. Dalším jeho doloženým dílem je centrální stavba kostela sv. Jana Nepomuckého v *Nepomuku* (1734-38). Někdy po roce 1740 vznikla dle projektu Kiliána Ignáce Dientzenhofera poutavá dominanta kaple Kalvarie nad městečkem *Radnice*. V pátém desetiletí působil Dientzenhofer i v *Domažlicích*, kde je doložen jeho projekt na přestavbu farního kostela po ohni v roce 1747. Velmi zajímavým pozdní dílem mistra je pak kostel sv. Martina ve *Chválenicích* na štáhlavském panství (1747-1753). Stejně jako Santini, i Kilián Ignác Dientzenhofer silně ovlivnil lokální mistry západočeského pozdního baroka. Příklady jeho vlivu jsou kupř. poutní kostel v *Pístově* (1746-1750), kaple sv. Jana Nepomuckého v *Chotiměři* (1743), farní kostel v *Plánici* (před 1770), farní kostel ve *Štáhlavech* (kolem 1770) a další.

V kraji byla vytvořena vynikající díla i dalšími pražskými architekty. Již v prvním desetiletí 18. století začala výstavba pozoruhodného zámku v *Týnci u Klatov*, prezentující vrcholně barokní typ se středním cylindrickým rizalitem, jejíž projekt vypracoval Giovanni Battista Alliprandi. Tomáš Haffenecker byl projektantem nové výstavby městečka a zámku v *Manětíně* po požáru v roce 1712. Manětín a okolní krajina jsou obohaceny jedinečným souborem několika desítek vynikajících barokních soch, srovnatelným snad jedině s koncepcí sochařské výzdoby Kuksu a okolí. Dílem téhož architekta je pozoruhodný kostel sv. Bartoloměje v *Březíně* u Nečtin (1722-24). František Maxmilán Kaňka pracoval pro některé šlechtické rodiny v kraji. Jeho časným dílem je přestavba tvrze na působivý zámek v *Cebivi* u Bezdružic. Pro Václava z Vrtby postavil krásný kostel sv. Vojtěcha ve *Vejprnicích* (1722-26) a patrně i navrhl stavbu zámku v nedalekých *Křimicích* (1713-19 a 1727-34). Do okruhu Kaňkových kompozičních představ lze zařadit i velmi hodnotou stavbu kostela v *Prusinách* u Nebílov (1722), velmi působivou dominantu zvlněné krajiny. Kaňkův vyučenec František Ignác Preé nahradil svého mistra ve vrtbovských službách ve druhé čtvrti 18. století. Jeho nejvýznamnější díly jsou stavba kostela sv. Václava v *Žinkovech* (od 1735) a zajímavě řešený hospodářský dvůr u žinkovského zámku (kolem 1740). Zda byla jeho dílem i barokní přestavba žinkovského zámku, která probíhala v téže době, nelze po jeho přestavbách již posoudit. Naproti tomu je jistě autorem kostela v *Nezdicích* (kolem 1750). Hodnotná je i stavba kostela v *Milavči* (1741-48) dle projektu pražského architekta Antonína Spannbruckera. Anselmo Lurago byl autorem projektu klášterního kostela P. Marie Sedmibolestné v *Rabštejně*, který dle jeho návrhu realizoval plzeňský Eugen Kondel (1766-

67). V období pozdního baroka pak do západních Čech ve službách kladrubskeho klášteera zasáhl několik velmi hodnotnými stavbami pražský Antonín Haffenecker. Kostely v *Městě Touškově* (1777-78) a *Kozolupech* (1777-82) jsou pozdně barokními stavbami se zřetelným ohlasem dientzenhoferovské architektury, naproti tomu kostel ve *Skapcích* (do 1783) je již programově klasicistní architekturou. Poměrně rozsáhlá stavba zámku, spojená s působivou pozdně barokní urbanizací obce a okolí proběhla mezi léty 1770-80 v *Liblíně* na Rokycansku, zřejmě dle návrhu pražského Josefa Jágera.

Je nepochybné, že takové množství realizací vynikajících pražských architektů zapůsobilo i na tvorbu místních mistrů. Z nich byl nepochybně nejvýznamnější plzeňský architekt Jakub Auguston. Umělec usazený v Plzni a působící v první třetině 18. století, vytvořil několik desítek staveb ve městě i poměrně širokém okolí. Auguston byl poučeným epigonem, schopným i samostatné práce s předlohami a se zajímavým vývojem během své činnosti. Na počátku své tvorby byl ovlivněn především dílem J. B. Matheye, později je u něj zřejmá znalost vídeňských předloh fischerovského původu a rovněž ovlivnění uměním J. B. Santiniho-Aichela. Z domovních architektur v *Plzni* je nepochybně nejhodnotnější stavba arciděkanství (čp. 234), z dalších měšťanských staveb připomeňme domy čp. 344 (Gerlachovský), čp.25, 81, 105, 129, 139 (Guldenerovský), 207 a 259, z nichž některé padly za obět přestavbám v 19. století. Městskou stavbou byla rovněž solnice (čp. 258) zbořená v roce 1963. Zanikl rovněž mužský dominikánský klášter, který Auguston radikálně přestavěl a znovu vystavěl po požáru severozápadní části města v roce 1729. Jeho úpravy v areálu plzeňského františkánského klášteera byly podstatně skromnější, z nich nejvýznamnější je nová fasáda kostela dokončená 1724. Významnou sakrální stavbou Jakuba Augustona je kostel sv. Anny při plzeňském klášteere dominikánek. Samotný konvent – založený až na počátku 18. století – byl vybudován v letech 1712-1714. Zajímavá architektura kostela sv. Anny má centrální loď s okosenými kouty a symetricky připojenými prostory vstupu s kruchtou a kněžiště. Jde o typickou pozdně barokní zpodělněnou centrálu, dokončenou až roku 1735.

Mimo Plzeň pracoval Auguston převážně ve službách okolní světské šlechty, tedy hlavně východně a jižně od města. *Nebílovský zámek* byl budován na místě starší tvrze od 1705. Areál tvořený dvěma proti sobě postavenými budovami, propojenými arkádami s terasami a doplněný přilehlými zahradami, vznikl ve dvou etapách v prvním a druhém desetiletí 18. století. Augustonovi je připisován hypoteticky. Jisté je jeho autorství v případě zámku v *Příchovicích* (1718-9), *Mirošově*(1723), *Dolní Lukavici* (rovněž ve dvou etapách – 1708-10 a po 1724 – z nichž druhá urbanisticky přetvořila i jádro obce s přestavbou středověkého kostela a vznikem stavby pivovaru), *Malesicích* (1730) a *Trpistech* (1729). Některé z těchto staveb varírují významné vrcholně barokní téma středního cylindrického nebo polygonálního rizalitu, zámek v Trpistech je pak zajímavou osobitou verzí tohoto tématu se zdvojením ústředního motivu. Nejvýznamnějšími Augustonovými sakrálními stavbami je kostel sv. Jiří v *Černošíně* (1711-36) a především pozoruhodná ohozová centrála poutního kostela sv. Víta v *Dobřanech* (1727-34). Poslední stavba byla podnikána proboštem klášteera premonstrátek v nedalekém *Chotěšově*. S Augustonovým uměleckým názorem souvisí i přestavby kostelů v *Chotěšově* a *Dobřanech*. Proto mu byl literaturou připisován i nádherný objekt tamního klášterního konventu (1734-1750). Zdá se však, že dějiny stavby jsou podstatně složitější a vlastní projekt skvělé architektury s mimořádným krajinně panoramatickým účinem zřejmě nebyl Augustonovým dílem.

Významným lokálním tvůrcem byl i v Klatovech usazený Marco Antonio Gilmetti, působící ve městě a okolí. Jeho významnými díly jsou přestavba kostela sv. Vavřince v *Klatovech* (do 1707), kostel v *Javorné* (1717-21) a především stavba poutního chrámu sv. Anny nad vsí *Hájek* (1712-17), centrála na oválovém půdorysu s ohozem a emporami znamenitě zasazená do krajiny jako dominanta dálkových i bližších pohledů.

V jižní části kraje působil na počátku 18. století Giacomo Antonio de Maggi, autor zámku v *Oselcích* a hodnotné kostelní stavby v Kotouni (1703-05).

Plnost a bohatství obrazu baroka na západočeském venkově dotvářejí i četné autorsky dosud neurčené stavby, mezi kterými náleží kostelním architekturám opět mimořádně významné postavení. Na Domažlicku třeba zmínit kostel ve *Všekarech* (od 1717) nebo prostorově zajímavou stavbu kostela v *Srbech* (1765). Na Tachovsku jsou kvalitními díly kostely v *Erpužicích*, *Částkově*, sv. Anny v *Plané*, františkánský kostel v *Tachově*, či rozsáhlá pozdně barokní přestavba kostela ve *Stříbře* (1754-57), či již jenom v ruinách stojící kostel sv. Jana u *Kočova*. Pozoruhodnou světskou architekturou je lovecký zámek *Diana* (před 1742) v lesích pod sv. Kateřinou, který je pozdně barokní variantou vrcholně barokních kompozičních témat. Jeho připisování J. B. Santinimu-Aichelovi je však neoprávněné. Na Klatovsku uveďme v této souvislosti kostely v *Nalžovských Horách*, malebnou architekturu kostela v *Železné Rudě*, nebo pozdně barokní kostely v *Zavlekově* a *Mileticích*. Hodnotným dílem pozdního baroka na plaském panství je nevelká kaple v *Hodyni* (kol. 1750). Kostel v nedaleké *Žihli* (1731) je pozoruhodně velkoryse koncipovanou stavbou, překvapující svým měřítkem v nevelkém historickém jádře městečka. Z poloviny 18. století pak pocházejí i kostely v *Nečtinách* (1750-52) a především kostel v *Líšťanech* (1768-69), který je dílem Eugena Kondela, dokládajícím působení Santiniho vlivu na tvorbu syna někdejšího plaského políra, který se narodil v roce Santiniho úmrtí. Ve východní části kraje zmiňme alespoň půvabnou dominantu poutní kaple na *Vršíčku u Rokycan* (1744-47), působící příznivě jako krajinná dominanta. Pozdní baroko lze sledovat ve stavách kostelů v *Hřešihlavech* (1768) nebo v *Újezdě u Rokycan* (1777-79).

Hodnotná světská architektura vznikala i v městech a městečkách jižně od Plzně po polovině 18. století. Připomeňme jenom domy ve *Stodě*, *Nepomuku* a *Přešticích*. Skloněk 18. století se i v západních Čechách projevil ve fenoménu tzv. selského baroka, jehož krásnými příklady jsou brány statků ve *Štáhlavech*, *Štěnovicích*, *Chválenicích* a jinde kupř. i na Tachovsku. V 18. století, především v pozdně barokním období došlo i k poměrně hustému oživení sídel i volné krajiny kamennou plastikou.

Klasicistní architektura

Baroko v západních Čechách dožívá v poslední čtvrtině 18. století a zároveň již prvními díly proniká nový, klasicistní sloh. Typová skladba architektonické zakázky se však podstatně mění a z kraje mizí významní objednavatelé, totiž velké kláštery, které byly zrušeny v desetiletí josefinských reforem. V následujících desetiletích jsou sakrální stavby v menšině neboť pozdně barokní horečná stavební aktivita jejich potřebu v regionu plně uspokojila. Nevelký je i počet nově vznikajících nebo přestavovaných šlechtických rezidencí. Hlavní stavební aktivita se přesouvá do měst, z nichž některá musela opravovat škody po požárech (Rokycany, Domažlice). Na venkově v první třetině 19. století dožívá postupně selské baroko a prosazuje se větší počet zděných staveb. Klasicismus sem proniká většinou až kolem poloviny 19. století a dlouho ovlivňuje vesnickou architekturu, ovšem v architektonicky značně redukováných formách.

Prvními klasicistními realizacemi v kraji jsou poslední kostelní stavby, budované ještě péčí velkých klášterů. Jsou to kostel v *Žebnici* (1784-5) na panství plaského kláštera a především – již výše zmíněný – krásný, architektonicky náročný kostel ve *Skapcích* u Kladrub (1783) dílo pražského Antonína Haffeneckera. V roce 1770 byl požárem zničen zámek v *Tachově*, jeho nová výstavba (1788-99), která zahrnuje i zbytky starého hradu, je již zcela koncipována v klasicistním duchu s výrazným vídeňským nádechem. Velmi pozoruhodnou raně klasicistní šlechtickou rezidencí je na okraj velkého lesního masivu a na hranu návrší nad

okolní kraj situovaný zámek *Kozel* u Štáhlav. Návrat do lůna přírody i rafinovaná prostota tohoto letního sídla dokazuje, jak již v počátcích klasicismu se u nás prosazují i proromantické nálady. Jednoduchou stavbu realizoval Václav Haberditz v letech 1784-89. Vedlejší budovy pak jsou dílem Ignáce Palliardiho z posledního desetiletí 18. století. V polovině 19. století byl zámek doplněn okolním přírodním parkem, který plynule přecházel do krásných lesů. Příznačnou dobovou realizací je i stavba *černínské hrobky* při cestě severně od *Štáhlav*, postavená 1810 dle návrhu Antonína Pichlera. Jednoduchá ale i do organismu obce dobře zasazená stavba klasicistního zámku ve *Čeminách* u Plzně vznikla přestavbou starší barokní rezidence kolem 1830. Náročněji bylo řešeno černínské letní sídlo v *Chudenicích*, kde stavba zámku zvaného *Lázně* byla umístěna do již dříve parkově upraveného krajinného areálu a vznikla přestavbou skutečné lázeňské budovy v letech 1849-59. Architekturu vyznačuje elegantní pozdně klasicistní jednoduchost až určitý architektonický "minimalismus", odpovídající střízlivosti doby vzniku.

Intenzivní raně klasicistní výstavba se rozvinula v *Rokycanech*, zničených 1784 velkým požárem. I zde se uplatnili pražští architekti. Ignác Palliardí opravoval v letech 1785-90 děkanský kostel, palácově koncipovanou radnici, započatou Antonínem Barthem, dokončil v letech 1802-10 rovněž I. Palliardí. Později ve městě působil i František Heger, který v letech 1821-23 obnovil kostelní věž. Klasicistní charakter mají i četné domy. Z prvé poloviny 19. století pocházejí zdejší masné krámy.

Rovněž v *Plzni* najdeme řadu klasicistních objektů. V roce 1782 zrušený klášter dominikánek byl koupen městem pro účel škol a rozšířen velkou stavbou jižního křídla v letech 1804-8 dle projektu Šimona Michala Schella. Jeho stavba je nepochybně nejmonumentálnější klasicistní architekturou v Plzni. Pozoruhodné urbanistické zásahy, které pozdvihly prostředí města, jsou spojeny s působením primátora Martina Kopeckého. Hodnotná klasicistní stavba školy vznikla i ve čtvrtině 19. století v *Žinkovech*.

Domažlice byly zničeny velkým požárem v roce 1822. Opravy domů v následujících letech zde kombinují klasicistní a přežívající barokní formy.

Patrně nejhodnotnější sakrální stavbou v první polovině 19. století je kostel ve *Stodu* (1841-49) dle projektu tepelského Antonína Thurnera. Ještě dřívějšími realizacemi jsou hodnotná kaple ve *Vochově* (kol. 1820) a především klasicistní přestavba kostela sv. Václava v *Plasech* pro účely knížecí metternichovské hrobky. Realizace proběhla ve třetím desetiletí 19. století dle návrhu vídeňského architekta Pietra Nobileho, který byl i autorem projektu přestavby hlavního venkovského sídla Metternichů, zámku v Kynžvartu u Mariánských Lázní (1833-39).

Architektura období historismu

Kolem poloviny 19. století se prosazuje romantická verze historismu, nejdříve ve stavbách zámků. V západních Čechách vzniká několik velmi hodnotných staveb tohoto druhu, byť žádné z budovaných sídel nedosahuje rozměrů a luxusu nejvýznamnějších našich realizací tohoto typu. Časným příkladem romantického zámeckého sídla je *Bezděkov* na Klatovsku (1849-55) dílo významného pražského architekta Ignáce Ullmanna. Současně byl budován i zámek v *Bystřici nad Úhlavou* (1848-53), charakteristický nezvyklým míšením prvků různých středověkých stylů. Vrcholným dílem romantické novogotiky je pak – autorsky dosud bohužel neurčená – stavba zámku v *Nečtiněch* (1855-58). Protějškem zámku na protější straně mělkého údolí je pozoruhodná romantická hrobka rodu Mensdorf-Pouilly, rovněž z poloviny 19. století, připomínající některé vídeňské realizace té doby. Rovněž těsně po polovině století byl novorománsky přestavěn středověký kostel v nedaleké *Lukové*. Velkolepý záměr romantického panského sídla uprostřed lesů pojal penzionovaný generál

Alfred Windischgrätz, majitel tachovského panství. Od roku 1857 nechal budovat velkou jízdárnu ve *Světcích* u Tachova, která měla být součástí zámeckého celku. Stavba je vedle nečtinského zámku nejpozoruhodnějším příkladem romantické architektury na území kraje. Dědicové generála Windschgrätze však výstavbu panského sídla zastavili z důvodu nedostatku prostředků. Pozdními příklady romantické zámecké architektury jsou menší objekty v *Novém Čestíně* a *Hradišti u Blovic* (1872). Po roce 1860 v duchu historismu přestavěn i zámek ve *Zbiroze*.

Významným rodákem kraje byl architekt Josef Hlávka z Přeštic. Ten koupil v roce 1866 zámek v *Lužanech*, který v letech 1886-87 přestavěl dle vlastního návrhu ve slohu neorenesance. Hodnotná drobná architektura Hlávkovy hrobky je na hřbitově v nedalekých *Přešticích*. Nejvýznamnější zámeckou architekturou období pozdního historismu je rozsáhlá přestavba a dostavba zámku v *Žinkovech*, která byla realizována po roce 1897 dle projektu vídeňských architektů a znamenitých dekoratérů Ferdinanda Fellnera a Hermanna Helmera.

Monumentální architektura jiného typu – totiž Zemský ústav pro choromyslné v *Dobřanech* – vznikla v letech 1876-80 dle projektu vídeňského architekta Karl Schlimpa. Stavba překvapí jak svou vysokou estetickou úrovní, tak dokonalou funkčností. Významnou architekturou svého typu je i věznice v Plzni-Borech, dobově charakteristické hvězdicové dispozice.

Ve druhé polovině 19. století převládla zděná zástavba i na vesnici. Typově zajímavé jsou špýcharové venkovské domy na Sušicku, kupř. v *Dobřivi*. Zajímavé novorenesanční statky najdeme na sklonku 19. století v okolí Plzně, kupř. *Křimice*. Časným a architektonicky zajímavým příkladem industriální architektury je stavba přádelny ve Kdyni z doby kolem 1860.

Poměrně nepočtená je sakrální architektura druhé poloviny 19. století. Pražský architekt Antonín Barvitijs vytvořil projekt rozsáhlé obnovy vyhořelého kostela sv. Václava ve *Stráži u Tachova*, který byl také kompletně zařízen dle jeho návrhů. Kostel sv. Vavřince ve *Stupně u Rokycan* (1880-82) je náročnou novorománskou architekturou dle projektu Karla Scheinera, architekta odboru pozemních staveb Zemského místodržitelství v Praze. Velmi působivou architekturou se znamenitě řešeným interiérem je rovněž novorománský kostel sv. Josefa v *Úhercích* (1899-1901), navržený Františkem Josefem Erhardtem, činným v téže době pro tepelský klášter.

Teprve v poslední čtvrti 19. století se rozvinula živá stavební činnost v *Plzni*, která se tehdy stávala důležitým městem nového typu s velkou kulturní nabídkou. Poněkud starším příkladem je stavba tzv. Tylova divadla (1869), dílo Josefa Niklase. Velká výstavba škol – dívčí škola (1886), české gymnasium (1891) a dobovou odbornou veřejností vysoce hodnocený dvojitý objekt škol na Pražském předměstí (1887) – byla realizována dle projektů Františka Auera a Eduarda Štěpánka. Schulzův asistent Josef Podhajský navrhl stavbu plzeňské sokolovny (1890). Nejvýkonnějším místním architektem doby kolem 1900 byl Rudolf Štech, který v centru města i na předměstích navrhl a provedl početnou řadu hodnotným městských domů, některé s výtvarnou spoluprací Mikoláše Alše. Dle projektu Emanuela Klotze realizovala Štechova stavební firma i znamenitou architekturu plzeňské synagogy. Štech byl rovněž projektantem přijímacích budov plzeňských nádraží. Kulturní nabídku města obohatily dvě velmi významné architektury pozdního historismu: budova muzea (Josef Škorpil 1897-1901) a stavba městského divadla (Antonín Balšánek 1899-1902). Restaurátorské práce na kostele sv. Bartoloměje prováděl jednak Josef Mocker v letech 1879-83, který navrhoval i dostavbu jižní věže a po roce 1907 Kamil Hilbert. Současně probíhala v letech 1907-12 citlivá restaurace budovy radnice pod vedením architekta Jana Kouly. Talentovaným architektem byl i městský stavitel Josef Škorpil, který je projektantem centrálního hřbitova a kaple v jeho prostoru (po 1900).

Ostatní města regionu nemohla svou aktivitou zdaleka činnosti v Plzni konkurovat. Významné architektury historismu v *Klatovech* – muzeum a záložna – vznikly po 1900 dle projektů dle projektů Rudolfa Štecha. Restaurování a dostavbu klatovské radnice navrhl až ve 20. letech 20. století Josef Fanta.

Architektura 20. století

Plzeň konce 19. a počátku 20. století byla dynamicky se rozvíjejícím a velmi bohatým městem, které patřilo k nejvýznamnějším v tehdejší rakousko-uherském mocnářství. Téměř paralelně s významnými díly architektury pozdního historismu pronikaly již kolem roku 1900 do *Plzně* významné impulzy moderní architektury. Jedním z nich – byť nerealizovaným – byl pozoruhodný soutěžní návrh stavby městského divadla od Josefa Hoffmanna a Františka Krásného (1899). Žák vídeňského průkopníka moderní architektury Otto Wagnera, František Krásný realizoval v Plzni v téže době *Kestránskou vilu* v duchu secese (1897). Zajímavou kombinaci secesních a gotizujících forem představuje obytný dům na náměstí Republiky, vybudovaný dle projektu Kamila Hilberta v době, kdy restauroval nedaleký děkanský kostel. Pozoruhodnou secesní architekturou je i stavba kostela *P. Marie Růžencové*, který v letech 1910-1913 postavil Eduard Sochor v *Plzni-Slovanech*. Připomenout možno i secesní realizace stavitele Karla Bubly (patrně dle cizích návrhů), kupř. dům v Dominikánské ulici č. 7.

V době kolem 1920 hrály významnou roli jednotlivé projekční importy: připomeňme vilu v ulici B. Němcové č.9 od Oldřicha Starého z roku 1915 a sousední vilu č. 7 navrženou Bohumilem Hübschmannem v tomtéž roce. Pozoruhodnými realizacemi počátku 20. let jsou dům č. 15 na náměstí Republiky od Aloise Dryáka, bývalý *Legionářský dům v Doubravce* od Jana Víška, který je v Plzni ojedinělým příkladem kubistické architektury. Týž autor realizoval i nedalekou *Tomáškovu vilu*. Teprve nejnověji jsou objevovány realizace, které jsou v Plzni spojeny se jménem Adolfa Loose, který v letech 1927-8 přestavěl *Brummelovu vilu* na Husově třídě a navrhl pozoruhodné interiéry několika bytů, které však s jedinou výjimkou zanikly. Konstruktivismus v plzeňské architektuře prosazoval především Josef Špalek, jehož *vila v ulici K. Světlé č. 21 na Lochotíně* patří k nejzdařilejším realizacím svého druhu. *Koenigsmarkova vila* na Slovanech ze 30. let je dílem Karla Honzika, provedená v duchu moderního romantismu, inspirovaného západoevropským, venkovským stavitelstvím. V první polovině 20. století byl zajímavým lokálním architektem Hanuš Zápal, který proslul i jako odhodlaný bojovník za záchranu Santiniho architektury v Mariánské Týnici. V *Plzni* postavil budovu kliniky (1925), v rodných *Kralovicích* pak kostel československé církve.

Hodnotnými inženýrskými stavbami v Plzni jsou mosty, které zde realizovala moderními technologiemi železobetonu známá firma Müller a Kapsa.

Nepochybně nejhodnotnější funkcionalistickou architekturou v Plzni je objekt Československého rozhlasu na nám. Míru č. 10, který navrhl v roce 1947 Karel Tausenau a realizován byl v letech 1948-1952.

Vedle Plzně, která stále byla v rámci kraje hlavním centrem architektonické tvorby, je třeba připomenout ještě *Rokycany*, kde vznikala hodnotná moderní architektura. Je třeba zmínit především pozoruhodné stavby spořitelny (František Antonín Libra, 1931-33) a nádraží (Zdeněk Pštros, 1929-31).

Architektonický vývoj západní Čech přinesl během svého více než tisíciletého trvání zcela mimořádné umělecké a architektonické hodnoty, které si zaslouží vskutku kvalifikovanou a velkorysou památkovou ochranu – jak u jednotlivých staveb, tak u areálů i velkých krajinně-architektonických celků – jako projev naší úcty k tvořivosti předků a kulturnosti.

6.3 PŘEHLED FINANČNÍCH PROSTŘEDKŮ V ROCE 2000 VĚNOVANÝCH NA ZACHOVÁNÍ A OBNOVU PAMÁTEK V RÁMCI PLZEŇSKÉHO KRAJE

Okres	prostředky Ministerstva kultury (Kč)	prostředky okresních úřadů (Kč)	Prostředky obce (Kč)	Prostředky z jiných zdrojů (Kč)
Domažlice	Havarijní střešní fond: 1 120 000,- Program záchrany arch. dědictví: 5 200 000,- Program regenerace MPR a MPZ 1 320 000,-	1 047 000,-	815 500,-	200 000, - SAPARD
Klatovy	Havarijní střešní fond: 610 000,- Program záchrany arch. dědictví: (informace nedodána) Program regenerace MPR a MPZ: 2 222 000,- Program péče o VPR a VPZ (KPZ): 300 000, -	3 900 000,-	1 867 000,-	
Plzeň – jih	Havarijní střešní fond: 500 000,- Program záchrany arch. dědictví: 2 900 000,- Program regenerace MPR a MPZ: 3 550 000,- Program péče o VPR a VPZ (KPZ): 170 000, -	6 070 000, -	3 194 000, -	
Plzeň – město	Havarijní střešní fond: 270 000,-	4 100 000,-		

	<p>Program záchrany arch. dědictví: 0 Program regenerace MPR a MPZ: 800 000,- Program péče o VPR a VPZ (KPZ): 450 000,-</p>			
Plzeň sever	<p>Havarijní fond: 640 000,-Kč Program záchrany arch. dědictví.: 3 900 000,- Program regenerace MPR a MPZ a Program péče o VPR a VPZ (KPZ): 2 575 000,-</p>	5 270 000, -	4 871 000,-	
Rokycany	<p>Havarijní fond: 470 000,- Program záchrany arch. dědictví: 0 Program regenerace MPR a MPZ: 490 000,- Program péče o VPR a VPZ (KPZ): 100 000,-</p>	1 500 000,-	1 700 000,-	
Tachov	<p>Havarijní fond: 520 000,- Program záchrany arch. dědictví: 5 400 000,- Program regenerace MPR a MPZ: 2 550 000,- Program péče o</p>	370 000, -	7 492 627,-	<p>Program obnovy venkova: 294 000,- Program pro ekonomicky slabé okresy: 319 000,-</p>

	VPR a VPZ (KPZ): 425 000,-			
--	-------------------------------	--	--	--

K uvedené tabulce je potřeba dodat, že Plzeňský má ve srovnání s ostatními kraji ČR hustou síť památek, avšak dosavadní finanční toky ze všech úrovní nejsou na výši ostatních krajů a zdaleka nepokrývají skutečnou potřebu. Například ve Středočeském kraji do obnovy a zachování památkového fondu plyne takřka dvojnásobek.

6.4 ÚČAST OBČANSKÝCH SDRUŽENÍ, OBECNĚ PROSPĚŠNÝCH SPOLEČNOSTÍ, NADACÍ A NADAČNÍCH FONDŮ NA OBNOVĚ A ZACHOVÁNÍ PAMÁTEK

Stav v roce 2000:

Okres:	Sdružení, pracující v oblasti obnovy a zachování památkového fondu, jak byly zjištěny dotazem na referátech kultury okresních úřadů
Domažlice	0
Klatovy	Sdružení Pajrek, které má v pronájmu hrad Pajrek, kde provádí ve vlastní režii různé úpravy na základě vydaných rozhodnutí referátem kultury OkÚ Klatovy. V budoucnu mají zájem o rozsáhlejší statické úpravy, kdy budou vyžadovat finanční spoluúčast z možných zdrojů
Plzeň jih	Spolek pro záchranu historických památek Přešticka
Plzeň město	Svaz ochránců památek - 1. ZO Klub Ladislava Lábka (do doby existence Památkové komise RMP byl její zástupce členem. Dnes výraznější spolupráce neexistuje) Klub Augusta Sedláčka - spolupráce s některými členy
Plzeň sever	Nadační fond Mariánská Týnice
Rokycany	Sdružení obnovy památek v Rokycanech
Tachov	Spolek pro záchranu hradu Volfštejna (členové spolku jsou převážně z Plzně) Spolek hradu Švamberk (členové spolku jsou převážně z Plzně) Sdružení jízďárna - Světce

Do této tabulky nejsou zahrnuty lokální sdružení na úrovni obcí a pobočky centrálních organizací. Na základě expertního posouzení lze konstatovat, že úroveň občanské participace na obnově a zachování památkového fondu je v časovém horizontu kolísavá a vcelku zrcadlí nevelkou podporu státu určenou podobnému participativnímu zaměření péče o kulturní dědictví.

V této souvislosti je nutno zmínit přeshraniční spolupráci (se sdruženími v SRN), která se projevuje v jednorázových akcích. Dokončení úkolu zároveň znamená ve většině případů expiraci existence spolku.

Autorům této Koncepce se jeví jako vhodné obnovit institut dobrovolných konzervátorů památkové péče (včetně zpravodajů památkové péče), jejichž podstatnou částí činnosti má být primární evidence a inventarizace děl památkového fondu, a dále osvětové působení.

Kraj by měl podpořit (v první fázi zřejmě morálně) prohlubování participativního pojetí památkové péče za účasti například občanských sdružení či obecně prospěšných společností, tak se by postupně vytvářela tzv. lokální památková péče.

6.5 CHARAKTERISTIKA PÉČE O MOVITÉ KULTURNÍ DĚDICTVÍ V RÁMCI PLZEŇSKÉHO KRAJE A NAVRŽENÍ JEDNOTLIVÝCH OPATŘENÍ

Movité památky tvoří celostátně 76 470 zapsaných památek, z toho v Plzeňském kraji je jich zapsaných 6684 – což je tedy zhruba 10% celostátního fondu. -

Movité kulturní dědictví můžeme strukturovat následovně:

- movité památky a jejich soubory (památky malířství, sochařství a uměleckých řemesel, památky technické, archeologické, historické knihovny)
- památky v majetku církve jako mobiliář sakrálních prostor,
- kulturní památky ve správě muzeí, knihoven, orgánů státní památkové péče jako mobiliární fondy památkových objektů.

Koncepce tedy definuje následující problémové okruhy a opatření za účelem jejich řešení:

- Výše uvedené skupiny se liší úrovní péče i evidence a ochrany objektů, v nichž jsou uloženy, dále možnostmi a kvalitou depozitárních podmínek

- Muzeí⁵ je v regionu více než 20, z toho většinou v gesci kraje (bývalá okresní muzea a krajské muzeum), ostatní v majetku obcí, spolků a jednotlivců.

- Situace je typická nedokončenou odbornou evidencí movitých památek a jejich souborů. Základní odborná evidence mobiliárních fondů státních hradů a zámků je podle informací MK ČR, které je zřizovatelem Národního památkového ústavu, realizována v požadovaném rozsahu, evidence mobiliáře sakrálních prostor je monitorována méně vyčerpávajícím způsobem a její dokončení by si vyžádalo nutné zvýšení věcných i osobních výdajů za státního rozpočtu.

- Integrovaný systém ochrany movitého kulturního dědictví: v jeho rámci je nutno počítat s obnovou fungující techniky a jejími technickými inovacemi: ideální by byl interní seznam objektů požadujících instalaci EZS. Dále je třeba realizovat evidenci sbírek v digitalizované podobě ve spolupráci s policií ČR – program ISO. Je vhodné koordinovat aktivity církve, regionálních poboček Národního památkového ústavu a policie ČR - práce často probíhá nekoordinovaně.

- Co se týče oblasti restaurování, je nutno vypracovat program naléhavosti restaurování kulturních památek bez rozdílu majitele, podle historické a umělecké hodnoty předmětů (Zde funguje grantový program MK ČR, který vyžaduje finanční spoluúčast majitele předmětů, což je např. pro církve problémem.). Tuto službu je možno žádat na regionálním pracovišti Národního památkového ústavu.

- Nutno vytvořit regionální informační databázi restaurátorů s oprávněním MK ČR.

- Je nutno posílit spolupráci s uměleckými školami v regionu (Křimice), AVU.

- Je nutno vytvořit poptávkový seznam a rozpočty (velmi aproximativní) pro náklady na restaurování movitých KP, po případě zvážit krajské granty- “priority” pro každý bývalý okres.

- Je nutno vytvořit podpůrný fond na nákup (výkup) KP pro sbírky muzeí a jiných garantovaných či zřizovaných institucí.

- Evidence a prevence v obchodu se starožitnostmi ve spolupráci s policií.

⁵ Viz Koncepce muzeí Plzeňského kraje.

6.6 SOUPIS NEJOHROŽENĚJŠÍCH PAMÁTEK NA ÚZEMÍ PLZEŇSKÉHO KRAJE

Vytipování se opírá o materiál SÚPP z roku 1999 s aktualizací (Výběrový seznam ohrožených kulturních památek), který je dále zpracován a selektován pomocí tzv. Seznamu havarijních kulturních památek ve vlastnictví obcí Plzeňského kraje a dále pomocí kritérií, které jsme použili na objekty v jiném vlastnictví než majetku obcí).

NEJOHROŽENEJŠÍ PAMÁTKY PLZEŇSKÉHO KRAJE

I. Domažlicko

1. obec Čechovice – areál zámku čp. 1
rejstř.č. 2049
vlastník občanské sdružení

2. obec Kanice - zámek čp. 1.
Rejstř. č. 2103
vlastník právnická osoba

3. obec Pivoň
areál kláštera čp. 1
rejstř.č. 2149
obec

4. obec Srbice – kostel sv. Víta
rejstř.č. 2206
vlastník římskokatolická církev⁶

5. obec Šitboř - kostel sv. Mikuláše
rejstř.č. 2168
vlastník římskokatolická církev

6. *obec Srby⁷*
kostel sv. Jana Křtitele
rejstř. č. 2207

7. *obec Blížejov*
kostel sv. Martina
rejstř.č. 2034

⁶ Pokud je uvedeno církevní vlastnictví památky, není specifikována konkrétní farnost jako vlastník, protože může mít odlišné sídlo od místa památky.

⁷ Lokality uvedené kurzívou doplněny na návrh Plzeňského biskupství.

II. Klatovsko

1. obec Bystrice nad Úhlavou – areál hradu a zámku
rejstř. č. 2800
vlastník Intertour

2. obec Hrádek u Sušice – areál zámku čp.1.
rejstř. č. 2692
vlastník fyzická osoba

3. obec Hlavňovice – areál zámku čp.1
rejstř.č. 2901
vlastník obec

4. obec Chudenice – starý zámek čp. 1
rejstř.č. 2695
vlastník fyzická osoba

*5. obec Chudenice
kostel sv. Jana Křtitele
rejstř.č. 2983
vlastník římskokatolická církev*

6. obec Kašperské Hory – hřbitovní kostel sv. Mikuláše
rejstř.č. 3025
vlastník římskokatolická církev

7. obec Opálka – tvrz čp.1.
rejstř. č. 3201
vlastník fyzická osoba

8. obec Plánice – Nicov poutní kostel sv. Petra a Pavla
rejstř.č. 3241
vlastník římskokatolická církev

*9. obec Předslav
kostel sv. Jakuba Většího
rejstř.č. 3256
vlastník římskokatolická církev*

III. Plzeň - město

1. obec Křimice – areál zámku čp.1,2.
rejstř.č. 1349
vlastník fyzická osoba

2. obec Plzeň – areál Františkánského kláštera čp. 121
rejstř.č. 187
vlastník Biskupství plzeňské

IV. Jižní Plzeňsko

1. obec Dolní Lukavice –areál zámku čp.1

rejstř.č. 272

vlastník obec

2. Obec Chotěšov – areál kláštera čp. 1.

rejstř.č. 307

vlastník obec

3. obec Klášter –areál hradu a zámku Zelená Hora čp.1

rejstř.č. 336

vlastník obec

4. obec Nebílovy – areál zámku zadní část

rejstř.č. 374

vlastník stát (Národní památkový ústav)

5. *obec Seč*

kostel Nanebevzetí Panny Marie

rejstř.č. 442

vlastník římskokatolická církev

6.obec Štáhlavy zámek čp.1.

rejstř. č. 486

vlastník fyzická osoba

7.obec Žinkovy zámek čp.36

rejstř. č. 534

vlastník právnická osoba

V. Severní Plzeňsko

1. obec Bohy plaský hospodářský dvůr čp.17

rejstř. č. 1304

vlastník fyzická osoba

2. obec Černá Hatě - Mladotice – plaský hospodářský dvůr Kalec

rejstř. č. 123

vlastník fyzická osoba

3. obec Čemíny areál zámku čp.6.

rejstř. č. 1167

vlastník fyzická osoba

4. obec Druztová – fara čp.1.

rejstř.č. 4764

vlastník římskokatolická církev

5. obec Hadačka- dvůr Sechutice
rejstř. č. 1636
vlastník fyzická osoba

6. obec Hubenov –hospodářský dvůr
rejstř. č. 1241
vlastník fyzická osoba

7.obec Chříč areál zámku čp.1
rejstř. č. 1263
vlastník fyzická osoba

8.obec Kaceřov –areál zámku čp.1
rejstř. č. 1291
vlastník fyzická osoba

9.obec Krsy – kostel sv. Vavřince
rejstř. č. 1332
vlastník římskokatolická církev

10. obec Krukanice – Pernarec areál zámku
rejstř.č. 1449
vlastník právnická osoba

*11.obec Luková -kostel sv. Jiří
rejstř. č. 1431
vlastník římskokatolická církev*

12. obec Manětín – kostel sv. Barbory
rejstř. č. 1394
vlastník římskokatolická církev

13.obec Nekmír - areál zámku
rejstř.č. 1463
vlastník právnická osoba

*14. obec Ostrovec - kostel sv. Jana Křtitele
rejstř. č. 5105
vlastník římskokatolická církev*

15. obec Plasy - hospodářské budovy kláštera
rejstř. č. 1512
vlastník fyzická osoba

16. obec Žebnice - fara čp. 1.
rejstř. č. 1644
vlastník římskokatolická církev

17. obec Žihle – fara
rejstř. č- 4918
vlastník římskokatolická církev

18. obec Žihle - hřbitovní kostel sv. Filipa
rejstř. č. 1647
vlastník římskokatolická církev

VI. Rokycansko

1. Obec Mýto - kostel sv. Jana Křtitele
rejstř.č. 2540
vlastník římskokatolická církev

2. Obec Ostrovec – roubený mlýn čp. 12.
rejstř. č. 2565
vlastník fyzická osoba

3. obec Radnice - kostel sv. Václava
rejstř.č. 2576
vlastník římskokatolická církev

4. Obec Zbiroh areál zámku čp. 1
rejstř. č. 2627
vlastník stát

VII. Tachovsko

1. obec Bernartice – kostel Petra a Pavla
rejstř.č. 1687
vlastník římskokatolická církev

2. Obec Bor - areál zámku
rejstř. č. 1718
vlastník město

3.obec Bor
poutní areál Lorety
rejstř.č. 1709
vlastník římskokatolická církev

4. Obec Cebiv –areál zámku
rejstř. č. 1718
vlastník stát

5.obec Damnov
kostel sv. Martina
rejstř.č. 1734
vlastník římskokatolická církev

6. obec Erpružice –kostel sv. Markéty
rejstř. č. 1739
vlastník římskokatolická církev

7. obec Holostřevy - kostel sv. Mikuláše
rejstř. č. 1745
vlastník římskokatolická církev

8. obec Kladruby - klášter
rejstř. č. 1775
vlastník stát – Národní památkový ústav

9. obec Lestkov – kostel sv. Prokopa
rejstř. č. 1795
vlastník římskokatol. církev

10. obec Michalovy hory - budova Horního úřadu Planá
rejstř. č. 1814
vlastník obec

*11.obec Michalovy Hory
kostel sv. Michaela archanděla
rejstř.č. 1814
vlastník římskokatolická církev*

*12.obec Otín
kostel Jména Panny Marie
rejstř. č. 1834
vlastník římskokatolická církev*

13. Obec Pernolec – sýpka tvrz
rejstř. č. 1726
vlastník stát

14. Obec Planá u Mar. Lázní - areál zámku
rejstř. č. 1837
vlastník právnická osoba

15. Obec Prostiboř –Kopec - areál zámku
rejstř. č. 1880
vlastník právnická osoba

16. Obec Slavice – areál zámku
rejstř. č. 4722
vlastník stát

17. obec Stráž – poutní kaple sv. Ducha
rejstř. č. 2126
vlastník římskokatolická církev

18. Obec Světce u Tachova - jízdárna
rejstř. č. 4528
vlastník město Tachov

19. Obec Svojšín –areál zámku
rejstř. č. 1951
vlastník obec

20. Tachov
kostel Nanebevzetí Panny Marie
rejstř. 1670
vlastník římskokatolická církev

21. Obec Trpísty – areál zámku
rejstř. č. 1963
vlastník fyzická osoba

22. Obec Velké Dvorce – areál zámku
rejstř. č. 1972
vlastník právnická osoba

23. Obec Vysoké Sedliště - Kostel sv. Václava
rejstř. č. 1977
vlastník římskokatol. církev

24. Obec Záchlumí kostel- Panny Marie
rejstř. č. 1981
vlastník římskokatol. církev

6.7 POPIS FONDU NEMOVITÝCH PAMÁTEK DLE DRUHOVÉ STRUKTURY

Koncepce rozlišuje následující typy památek:

A . Sakrální objekty

Zahrnují monumenty určené k bohoslužebným či šířeji ke kulturním účelům, vyjma židovských památek (bude jim věnována samostatná kapitola judaica), od kapliček (kaple návesní uzavřené, kapličky mimo intravilán) přes soubory staveb až po kostely a bohoslužebné prostory všech církví, které mají památkovou hodnotu (i když nejsou zapsány ve státním seznamu památek, ale jsou evidovány jako kulturní statky např. v pasportizaci okresů, po případě čekají na prohlášení).

Analýza sakrálních objektů je v samostatné příloze a zahrnuje býv. okresy Domažlice, Klatovy, Plzeň-město, Plzeň –jih, Plzeň-sever, Rokycany a Tachov.

V regionu je identifikováno více než osm set sakrálních objektů různé kategorie, stáří, zájmu vlastníků a perspektiv.

B. Profánní architektura

Tvoří vesměs funkční objekty, jejichž historickou hodnotu doprovází dosud hodnota užitná a je možné je využívat – s jistým omezením – v jejich původní funkci (bydlení, hospodářská činnost apod.) Zde je třeba vymezit dvě skupiny – objekty v chráněných zónách a rezervacích a objekty mimo ně, v jinak nechráněném prostředí. Metodika ochrany objektů v zónách a rezervacích umožňuje kompenzovat zvýšené náklady na údržbu chráněných

památek profánní architektury příspěvkem vlastníkům v daleko větší míře, než objektům ležícím mimo ně. Doporučujeme vytvářet rezervy ze zdrojů cestovního ruchu pro oživení městských jader a poskytnutí příspěvků na obnovu památek a jejich funkce.

B1 městské domy (včetně far)

B 2 lidová architektura

B 3 hospodářské dvory

C. Panská sídla a církevní areály

Jsou vesměs rozsáhlé komplexy mimořádné památkové hodnoty v majetku státu (prohlášené NKP), dále samosprávy, obcí a soukromníků, případě náboženských řádů či propůjčené k dobrovolným kulturně památkovým aktivitám za jejich údržbu.

C 1 zříceniny hradů, tvrzí či šířeji panských sídel (chápeme“zříceninu” jako stabilizovaný relikt architektury různého rozsahu, vesměs středověkého původu a nikoliv jako zanedbanou památku ve stavu se řítícím). Zde se strukturuje celá řada podskupin, které mají společnou charakteristiku v tom, že jsou krajinnými dominantami a objekty cestovního ruchu. Vytvářejí image regionu, jejich údržba je nákladná, avšak žádoucí. Usilovat o rozšíření sítě přístupných objektů vytvářením podmínek pro jejich obnovu i soukromníkům, kteří je vlastní a spolupracují s kulturními orgány. U vlastnický problematických celků prověřit ekonomické zázemí a vstoupit do jednání s obcemi. Napomáhat hledání nového kulturního využití podporou aktivit současné kultury.

C 2 hrady volně přístupné, se vstupným

C 3 zámky využívané a přístupné, nepřístupné, tvrže s dvorem

C 4 kláštery - zrušené, obnovené, zaniklé, v intravilánu či volně v krajině

D. Technické památky

Provozní prostory, které neslouží svému původnímu účelu a technická zařízení (která popř. plní ještě svoji funkci - mosty, nádraží) budou předmětem samostatné analýzy, která se bude opírat o vyhodnocení odborné literatury a soupisů. Autoři koncepce upozorňují na nutnost zpracování samostatného expertního posudku a vyhodnocení tohoto ohroženého památkového fondu, který je potenciálem pro vytváření technických skanzenů, muzeí (popř. eco muzeí), jež se mohou stát atraktivitami cestovního ruchu. Jejich zachování v ukázkových provozech (např. hamr Dobřív) jsou cennou součástí krajiny a životního prostředí.

E. Chráněné areály

Kromě objektů uzavřených či koncentrovaných kolem pevného jádra koncepce stanovuje také pojem “chráněné areály”, které zahrnují místa spjatá s významnými historickými událostmi, např. vojenského charakteru. Sem řadíme válečná pole, památníky, hřbitovy, pietní parky apod.

F. Drobné památky

Výklenkové kaple, kříže, volné plastiky, drobné terénní památky tvoří značné procento zapsaných památek, (daleko více je jich však nezapsaných), které dotvářejí krajinný ráz a jsou stopami soužití člověka s krajinou.

Podle stávajících okresů je možno z pasportů a seznamů zapsaných památek vypracovat užší regionální charakteristiku fondu. Kromě nákladů na restaurování lze považovat péči o ně za vhodnou náplň občanských sdružení či obcí. - Pro jejich potřebu navrhujeme vypracovat databázi prostřednictvím referátů kultury v obcích s výkonem státní správy a řešit jejich údržbu a obnovu ve spolupráci s možnostmi lokálních “ grantů”. Důležitá je spolupráce se zpravodaji památkové péče, muzei a kronikáři.

G. Archeologické památky

Tvoří bohatě diferencovanou skupinu nemovitých památek spjatých se zemí, k nimž se vztahuje péče, která se řídí speciálními pravidly. Za archeologické památky považujeme jednak lokality pravěké a dále středověké. Již od konce 70. let se razí pojem novověkých

archeologických lokalit, za které jsou navrhovány např. areály zaniklých vesnic, kostelů a lidských sídlišť, které degradoval teprve vývoj po II. světové válce

G 1 hradiště

G 2 pohřebiště

G 3 zaniklé vsi středověké a novověké objekty

Problematika evidence archeologických památek vyžaduje úzkou spolupráci specializovaných pracovišť a obcí, jíž by měly podporovat a iniciovat státní či samosprávné kulturní organizace a orgány. Druhým bodem – kromě vědeckého poznání – je ochrana archeologických nalezišť. Zde je paradoxně menší informovanost veřejnosti na prospěch věci. Neměla by však zůstat pouze na odborných pracovištích, ale bude nutno vybudovat informační systém (např. funkce krajského archeologa) orientovaný vůči veřejnosti. Památky tohoto typu vyžadují spíše než prostředky na zachování zdroje na financování výzkumu a jeho publikaci.

E. Památková území

jsou metodicky propracovaná chráněná území v městech a vesnických osídlení. Jejich prohlášení a doplňování se odvíjí od spolupráce MKČR, regionálních pracovišť památkové péče a obcí (popř. jejich organizací jako je Svaz měst a obcí).

H 1 MPZ a MPR městské památkové zony

H 2 VPZ a VPR

F. Judaica

tvoří specifickou skupinu nemovitých památek - zvláště v západních Čechách – kdysi četného židovského etnika, které se staly atraktivním předmětem cestovního ruchu (např. Židovská cesta, židovské hřbitovy). Jejich údržba - synagogy, modlitebny, židovské čtvrti, popř. jednotlivé objekty, a hřbitovy patří k problematice městské památkové péče a péče o krajinu. Zde by bylo vhodné připravit programy ochrany a údržby judaik ve spolupráci s organizacemi památkové péče, náboženskými organizacemi a obcemi a navázat na již zahájené úspěšné akce. Do jisté míry lze záchranu těchto nemovitých památek považovat i za příspěvek k péči o specifickou “národnostní” kulturu.

7. NÁVRH SPECIFICKÝCH AKTIVIT KRAJE V RÁMCI PREZENTACE PAMÁTEK (DRUHÝ STRATEGICKÝ PILÍŘ KONCEPCE)

Druhý pilíř, navazující na strukturu P-P-P-P, se rozvíjí do tří prioritních směrů:

- První prioritou je prezentace památkového fondu (včetně osvětových aktivit)
- Druhou prioritou je zhodnocení památkového fondu ve vztahu k cestovnímu ruchu
- Třetí prioritou je zhodnocení (oživení) památkového fondu ve vztahu uchování kvalit zejména venkovského prostoru a kulturní krajiny včetně navrhovaných opatření

7.1. OSVĚTOVÉ A MOTIVAČNÍ AKTIVITY

Podíl veřejnosti z hlediska prezentace památek je poměrně malý. Pod pojmem prezentace zde nechápeme pouze využití instalovaných zámeckých objektů nebo muzejních a jiných kulturních institucí, ale nejružnější formy využití, při kterých budou památky zároveň přístupny veřejnosti a které budou respektovat jejich památkovou hodnotu. Právě v tomto

ohledu by aktivity regionů i obcí mohly být zcela zásadního významu. To se týká všech typů památek.

Úlohu krajských orgánů zde vidíme především ve smyslu podpoření osvětových aktivit, které budou prohlubovat kulturní znalosti a povědomí společnosti. Krajský úřad by mohl v tomto smyslu iniciovat:

- *podporu osvětové činnosti muzejních institucí a nevládního sektoru,*
- *angažovat do těchto aktivit odborníky například k jednorázovým vystoupením,*
- *podporovat vznik pro veřejnost zajímavých publikací (Formou publikačních grantů)*
- *vypisovat každoročně publikační granty o významných památkách nebo památkových souborech*
- *iniciovat vznik soutěží, týkajících se památek, regionální historie a regionálních historických pozoruhodností pro školy a školní děti*

7.2 ZHODNOCENÍ PAMÁTKOVÉHO FONDU VE VZTAHU K CESTOVNÍMU RUCHU– NÁVRHY, KONCEPCE, OPATŘENÍ

- Kulturně poznávací cestovní ruch je forma cestovního ruchu, jejíž účastníci jsou motivováni především možností poznávat kulturní dědictví a kulturu dané země a jejich rezidentů.
- „Historizující cestovní ruch“ je forma cestovního ruchu, jejíž účastníci jsou motivováni specifickými atrakcemi v historických objektech a prostranstvích. Tato forma cestovního ruchu spočívá např. na účasti návštěvníků na rekonstrukcích historických bitev a šermířských a rytířských turnajů, středověkých hostinách, na tržišťích, v návštěvě rekonstruovaných historických dolů s převlečením návštěvníků do havířských kuten. Dobovou atmosféru dokresluje hudba, dobové nástroje, kostýmy. Pokud jsou tyto atrakce přirozenou součástí místní tradice, hrozí v souvislosti s cestovním ruchem komercializace zdrojů cestovního ruchu.

Jen pro ilustraci nyní popíšeme některé z rysů výše uvedených forem cestovního ruchu, a to na úrovni obecně celostátní. Soustředíme například na hrady, zámky, či zříceniny. Co se týče hradů a zámků, z celkového celostátního počtu dvou tisíc jich veřejnost navštěvuje dvě stě, kdežto ty zbývající slouží jiným účelům (zámek Štířín Ministerstvu zahraničních věcí, a Mírov jako věznice Ministerstva vnitra, další slouží církvi, sociálním ústavům).

Státních je pouze 18% objektů, ty jsou zpřístupněné veřejnosti. Mnozí soukromí vlastníci také umožňují prohlídky. Ekonomické poměry při správě hradů, zámků a zřícenin (navzdory tomu, že některé objekty lze z hlediska poměru vybraného vstupného a režie považovat za ziskové) jsou zatíženy vnitřním dluhem památkové péče. Vybírání vstupného není charakterizováno jako komerční činnost (v průměru se vybere 30,80 Kč za jednoho návštěvníka). Vnitřní dluh památkové péče činí 45-60 miliard korun.

Když sledujeme parametry grantové činnosti České centrály cestovního ruchu, zjišťujeme, že kulturní a poznávací turismus patří ke stěžejním okruhům nabídky českých regionů. Hlavním tématem je však jen u některých: především pak u „Propagace objektů bývalého čs. opevnění v ČR“ a u „Katalogu zájezdů po barokních památkách Česka“. Zde, podobně jako u projektu „Židovské cesty na Plzeňsku“, se prolíná s městskou turistikou. Městský a kulturně-historický cestovní ruch stále přitahuje dominantní část hlavně zahraničních návštěvníků, tedy asi 54 %.

Centrálně (ČCCR) podpořené projekty CR na území Plzeňského kraje

Vítězné projekty ve IV. kole (2. pol. 2000)

Komplexní internetová a multimediální prezentace regionu ŠUMAVA	Direkta Group s.r.o., Praha Dr. Vladimír Kokoška	Zrealizováno
---	---	--------------

Vítězné projekty v V. kole (1. pol. 2001)

Židovské cesty v Čechách a na Moravě	Sdružení měst a obcí Plzeňského kraje, Plzeň, Ing. Šárka Tittelbachová	Nezrealizováno
Baroko a barokní architektura Plzeňska	Regionální rozvojová agentura Plzeňského kraje, Plzeň, Ing. Filip Uhlík	Zrealizováno

Vítězné projekty v VII. kole (1. pol. 2002)

Katalog venkovské turistiky marketingového regionu Šumava	Spolek podnikatelů ve venkovské turistice – jihozápad, Nýrsko. Vlastimil Hálek	Ve fázi realizace
---	--	-------------------

Přehled projektů v současnosti podporovaných na regionální úrovni:

Obec Spálené Poříčí	Víceúčelové hřiště pro míčové sporty	Sp.Poříčí
Tomáš Jílek TOMMY	Výstavba sportovišť	Hracholusky
Musitop s.r.o.	Sportcentrum Samoty-lanová dráha a letní bobová dráha	Železná Ruda
Stáj URBAN	Vybudování jezdeckého střediska	Štěnovický Borek
SPORTSERVIS s.r.o.	Technické zasněžování II.etapa	Železná Ruda

Shrnutí: O významu vazby mezi cestovním ruchem a památkovým fondem se nepochybuje. Toto spojení je oficiálně zdůrazňováno jako efektivní směr státní politiky cestovního ruchu. Cestovní ruch je považován za zcela legitimní formu využití a zhodnocení fondu přírodního a kulturního dědictví. Z novějších projektů jmenujme záměr Mezinárodního fondu pro historické dědictví Evropy (FIPE) vybudovat i za pomoci Rozvojové banky Rady Evropy z doposud pro veřejnost nepřístupných objektů hotely mezinárodního standardu (v pilotní etapě byly vybrány zámky Liblice, Roztěž a horní zámek Rožmberk).

Pro další léta se mimo jiné počítá i s tím, že Státní program podpory cestovního ruchu bude zaměřen na kulturně-poznávací turistiku (a to ve smyslu podpory infrastruktury v historických centrech měst). Navzdory často extenzivnímu rozvoji cestovního ruchu, přímo či nepřímo využívajícího památkový fond venkova, vznikají zásadní problémy vzhledem k trvalé udržitelnosti regionální politiky, a to v několika směrech:

- Jen část prostředků získaných v rámci cestovního ruchu se vrací do obnovy památek (v některých případech odevzdávají prostředky z vstupného do obecních rozpočtů, kde se neadresně rozpouštějí)

Přehled návštěvnosti 2001 na památkových objektech Plzeňského kraje ve správě Státního památkového ústavu v Plzni:

Objekt	Návštěvnost	Tržba za vstupné v tis. Kč
Zámek Kozel	155 470	2660
Zámek Kynžvart	77 214	3816
Hrad Rabí	63 290	1672
Hrad Velhartice	44 732	932
Hrad Švihov	24 282	947
Zámek Horšovský Týn	33 759	1446
Klášter Kladruby	22 056	840
Hrad a zámek Bečov	24 734	625
Zámek Nebilovy	19 122	350
Klášter Plasy	8 268	396

- Snižují se prostředky v rámci centrálních dotačních titulů ministerstva kultury, tím dochází k přerušení řady obnovných prací na památkách, čímž se snižuje atraktivita památkového fondu.

Rok	Výdaje stanovené pro program regenerace ve schváleném státním rozpočtu	Skutečné výdaje pro program regenerace podle upraveného státního rozpočtu	Celkové náklady na obnovu kulturních památek v programu regenerace	Počet akcí obnovy kulturních památek provedených v programu regenerace	Podíl výdajů ze státního rozpočtu na celkových nákladech v %
1996	350 000	350 000	841 112	724	42
1997	350 000	292 000	868 191	734	34
1998	320 000	320 000	868 286	696	37
1999	320 000	302 419	789 537	845	38

- Cestovní ruch není monitorován pomocí sady efektivních indikátorů, a tudíž nemůže být přiměřeně regulován (toto téma bylo řešeno v rámci třetí kapitoly). Některé destinace v rámci českého venkovského prostoru se postupně dostávají na stádia stagnace v rámci Resort Cycle. Takové destinace se na území Plzeňského kraje nevyskytují. Naopak je například severní Plzeňsko pro turistiku dosud nepoznanou destinací.
- V některých případech (Český Krumlov, Holašovice) dochází k výrazné historizaci historického prostředí a ke ztrátě autenticity. Historizací rozumíme komerční uchopení historického rázu místa. K inscenizaci dochází tam, kde návštěvníci poptávají tradici, respektive tradici v časově a místně koncentrované podobě, která jim nemůže být nabídnuta pouze inscenizací například jarmarků, hostin apod. Na téma historizace a inscenizace v rámci cestovního ruchu není nyní k dispozici téměř jakákoli literatura, ze které by se dal, byť jen expertním soudem, odhadnout rozsah problému.
- V některých případech dochází extenzivním využitím cestovním ruchem k celkové erozi hodnot památky: svým způsobem se to týká i památky Karlštejn. Toto se v podstatě netýká památky, která by byla umístěna na teritoriu Plzeňského kraje.

NÁVRHY OPATŘENÍ

Je zřejmě nezbytná intenzifikace kulturní nabídky kraje, která by nebyla omezena pouze na všeobecně známé a hojně navštěvované objekty, ale zahrnovala daleko větší část památkového fondu. V současnosti je potenciál cestovního ruchu kraje s výjimkou několika hojně navštěvovaných oblastí jen málo využíván. Propojování kulturně-poznávacího cestovního ruchu s venkovskou turistikou může mít na výtěžnost cestovního ruchu výrazný efekt. V rámci kraje by bylo vhodně dopracovat síť nabídkových regionálních okruhů. Těžištěm každého takového okruhu by byl známý památkový objekt, nebo historické město, doplněné nabídkou objektů v poměrně blízkém okolí. To ovšem předpokládá posílit strategii destinačního managementu (řešit v rámci Koncepce cestovního ruchu), schopného vytvořit ucelený balík nabídky kombinace kulturně-poznávací a venkovské turistiky.

V rámci památkové Koncepce lze doporučit následující regionální okruhy, které jsou postaveny na bázi "museo diffuso"

- Plzeň, Mirošov, Rokycany, Zbiroh, Radnice
- Plzeň, Radyně, Dobřany, Nebílovy, Křimice,
- Kozel, Štáhlavy, Chválenice, Nebílovy, Prusiny
- Švihov, Červené Poříčí, Lužany, Příchovice, Přeštice, Dolní Lukavice, Vícov
- Klatovy, Týnec, Klenová, Janovice n. Úhl., Plánice, Nicov, Nepomuk, Žinkovy
- Rábí, Velhartice, Albrechtice, Mouřenec, Kašperk, Kašperské Hory
- Domažlice, Horšovský Týn, Poběžovice, Pivoň, Klenčí, Trhanov, Všeruby
- Tachov, Planá, Bor u Tachova, Přimda, Diana
- Kladruby, Stříbro, Svojsín, Čečovice
- Konstantinovy Lázně, Bezručice, Úterý, Krasíkov, Gutštejn, Cebiv, Trpistý
- Manětín, Rabštejn, Žihle, Chyše, Krašov, Dolní Jané, Nečtiny
- Plasy, Mladotice, Potvorov, Mariánská Týnice, Kralovice, Hubenov
- Plasy, Kaceřov, Krašov, Všehrady

Na základě svých práv zákonodárné iniciativy by kraj měl podporovat všechny aktivity na celostátní úrovni, které povedou k monitorování a ke strategickému řízení cestovního ruchu.

7.3 ZHODNOCENÍ (OŽIVENÍ) PAMÁTKOVÉHO FONDU VE VZTAHU UCHOVÁNÍ KVALIT ZEJMÉNA VENKOVSKÉHO PROSTORU A KULTURNÍ KRAJINY VČETNĚ NAVRHOVANÝCH OPATŘENÍ

Studie realizována SÚPP ukazují znepokojivý rozsah množství památkově chráněných objektů jen s velmi omezeným využitím, navíc jen po omezenou část sezóny (zejména ve vztahu k cestovnímu ruchu).

To můžeme konstatovat i pro památkový fond Plzeňského kraje. Snižuje se tak efektivita prostředků vložených do obnovy a zachování památkového fondu. Snižuje se tak možnost využít ekonomiku kulturního dědictví pro cíle regionální (a strukturální) politiky, kam – podle dikce programu SAPARD – ale funkce kulturního dědictví patří.

Proto si nutně Koncepce musí klást za systémový cíl snížit rozsah nevyužívaných objektů či objektů se zcela vymizelou funkcí.

Nyní přikročíme k definování pojmů, jenž jsou potřeba vzhledem k využití a zhodnocení (oživení) fondu kulturního a přírodního dědictví.

Vlastní pojem "zhodnocení" je oficiálním termínem (ovšem nedefinovaným) mezinárodních dokumentů, například ICOMOS. Lze konstatovat, že nebyla dosud realizována teoretická práce, která by pojem vysvětlila v adekvátních pojmových ekvivalentech ekonomické teorie.

Pojem "oživení" má spíše metaforický než přísně vědecký charakter. Můžeme jej strukturovat do čtyř hlavních pojmů:

Reanimace je opatřením a postupem, jímž se památce dostává nová funkce, s níž vstupuje do života (Jízdárna zámku Hluboká, upravená pro jihočeskou galerii, oranžérie zámku v Boskovicích, adaptovaná pro výstavní účely, cisterciácká grangie (hospodářský dvůr) v Býkově, adaptovaný pro hotelové funkce, hospodářský dvůr zámku v Chanovicích, adaptovaný pro funkci vystavovatelskou, bydlení, školskou. atd)

Revitalizací rozumíme opatření a postup, který se zanedbaná památka vrací s novou funkcí do života. Touto funkcí může být například funkce reprezentační, i když v tomto případě nemůže být revitalizace zcela identická. Resuscitací **rozumíme proces, obnovující** původní podobu a funkční využití památky po období jejího nepřiměřeného využití a zanedbání. Nevhodné využití památky si může vyžádat i masivní "opravy", které nicméně svou povahou památku z památkového hlediska destrukují. Resuscitace musí být prováděna pro využití, které umožní obnovu výtvarných i technických hodnot památky v duchu její autentické, historické podoby. Nápadně nevhodným příkladem tzv. "resuscitace", která nesplňuje základní požadavky z poslední doby může být využití a stavební úprava někdejšího kostela sv. Michala na Starém Městě v Praze, (který byl od konce 18. století využíván jako skladiště a zanedbán a poničen) pro tzv. "kulturní funkci" St. Michael Mystery Show. Tato změna pouze prohloubila destrukci památkového objektu a ve svém dopadu se příliš neliší od přímé destrukce památky, vyvolané hrubě utilitárním využitím, jako kupř. zničení objektu zámku v Chanovicích zemědělskou výrobou.

Regenerací rozumíme dlouhodobý proces stálého udržování památky v souvislosti s technickými podmínkami a změněnými potřebami hospodářského a společenského života. Plánovitá regenerace má vyřešit v nejširší míře další zachování památek.

NÁVRHY PRO DALŠÍ ČINNOST KRAJE:

Zvýšit využití památkových objektů, a to pokud možno celosezónně. V spolupráci sektorů školství, zdravotnictví a kultury připravit substrategii regenerace funkcí památkových objektů.

Ve výše uvedeném smyslu připravit pobídkový dotační titul vůči adaptaci interiérů památek vzhledem ke změně jejich funkce. Tento program by měl mít charakter pobídkového programu .

Materiál byl zpracován po předchozím provedení komplexní analýzy stavu památkové péče Plzeňského kraje a byl projednán se všemi dotčenými orgány státní správy: okresními úřady (a jejich nástupci) a úřadem statutárního města Plzně a dalšími subjekty – např. Sdružením historických sídel Čech, Moravy a Slezska, Plzeňským biskupstvím, s odbornými organizacemi (Národní památkový ústav-pracoviště v Plzni) a občanskými iniciativami vyvíjejícími svoji činnost v oblasti péče o hmotné kulturní dědictví.

Vzhledem k reformě veřejné správy a probíhající transformaci rozpočtové a příspěvkové sféry a k tomu, že zatím nebyl nalezen a schválen model optimálního uspořádání vztahu mezi státem a církvemi, které jsou vlastníkem poměrně značné části památkového fondu (v celostátním měřítku 16,9%) tato koncepce navrhuje řešení, které může být modifikováno dalším společenským vývojem.

Zahájené organizační změny v oblasti památkové péče jsou dosud v běhu, a proto není možné jednoznačně stanovit mnohé vztahy kompetencí.

Základním článkem výkonu státní památkové správy ve věcech památkové péče byly do konce roku 2002 okresní úřady a dále pak jejich nástupnické organizace – v rámci Plzeňského kraje je to jednak pověřený úřad statutárního města Plzně a obce, jimž je svěřen v přenesené působnosti výkon státní správy. Odvolacím orgánem je odbor kultury Krajského úřadu Plzeňského kraje, který má v kompetenci též národní kulturní památky.

**Definitivní verze po zapracování připomínek
VI/2003**